

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filozofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Komparace výuky práva na základních školách v České a Polské republice

A Comparative Study of Legal Education in Primary Schools in the Czech
Republic and Poland

Adam Lukeš

Vedoucí práce: JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D.

Studijní program: Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor: B ZSV-D 20

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Komparace výuky práva na základních školách v České a Polské republice“ potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Překlady z polského jazyka jsou překlady autora s pomocí překladačů, slovníků a umělé inteligence.

Praha, 7. 7. 2024

Podpis: _____

ABSTRAKT

Bakalářská práce na téma „Komparace výuky práva na základních školách v České a Polské republice“ je rozdělena do tří hlavních částí. První část popisuje zejména jednotlivé školské systémy a učebnice a je brána jako úvodní. Jsou zde vysvětleny rozdíly v přístupu k výuce výchovy k občanství a výchovy ke zdraví na základních školách v České republice a vědy o společnosti v Polské republice skrze rámcové vzdělávací programy pro základní vzdělávání v obou zemích a učebnicích. V této kapitole je snaha zasadit následnou komparaci do kontextu obou systémů vzdělávání. Druhá část se soustředí již na samotné srovnání vybraných témat výchovy k občanství skrze rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Poslední část práce následně tato témata komparuje s ohledem na zpracování v učebnicích obou zemí. Cílem této práce je seznámit čtenáře s hlavními rozdíly, které se vyskytují v rámcových vzdělávacích programech pro základní vzdělávání a v učebnicích. Komparovaná témata z výchovy k občanství a vědy o společnosti jsou vybrána z podobných tematických okruhů – v České republice *Člověk, stát a právo* a v Polské republice *Právo*. Některé témata jsou opatřena krátkým komentářem autora, který má s výukou těchto témat vlastní zkušenost díky možnosti tandemové výuky na Základní škole Jižní IV v Praze.

KLÍČOVÁ SLOVA

učebnice, žák, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Česká republika, Polská republika, výuka práva, základní škola

ABSTRACT

This bachelor's thesis is divided into three main parts. The first part primarily describes the individual school systems and textbooks and serves as an introduction. It explains the differences in approaches to civic education in primary schools in the Czech Republic and social science in Poland through the framework educational programs for primary education in both countries and textbooks. This chapter aims to contextualize the subsequent comparison within the educational systems of both countries. The second part focuses on the direct comparison of selected topics in civic education through the framework educational program for primary education. The final part of the thesis compares these topics with respect to their treatment in textbooks from both countries. The aim of this thesis is to acquaint the reader with the main differences found in the framework educational programs for primary education and textbooks. The compared topics in citizenship education and social science are selected from similar thematic areas – in the Czech Republic, "*Člověk, stát a právo*," and in Poland, "*Právo*." Some topics are supplemented with brief comments by the author, who has personal experience with teaching these topics through the opportunity of tandem teaching at the primary school ZŠ Jižní IV. in Prague.

KEYWORDS

textbooks, student, National Curricular Framework for Primary Education, Czech Republic, Poland, legal education, primary school

Obsah

Úvod	6
1. Porovnání školního systému Polské a České republiky.....	7
1.1. Výuka vědy o společnosti na základních školách v Polsku	9
1.2. Výuka výchovy k občanství a výchovy ke zdraví na základních školách v České republice.....	12
2. Učebnice využívané k výuce výchovy k občanství a vědy o společnosti na základních školách	15
2.1. Kritérium výběru učebnic výchovy k občanství.....	18
2.2. Osobní hodnocení učebnic výchovy k občanství a vědy o společnosti.....	19
2.3. Polské učebnice	19
2.3.1 Dnes a zítra.....	19
2.3.2 Žiji a jednám bezpečně	21
2.4. České učebnice	22
2.4.1 Občanská výchova 6 a Občanská výchova 8	22
2.4.2 Občanka 6 a Občanka 8.....	24
2.4.3 Občanská výchova pro 8. ročník a Občanská výchova pro 9. ročník	25
2.4.4 Výchova k občanství 8 a Výchova k občanství 9	27
3. Výuka práva na základních školách podle rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání/základní školy	28
3.1. Právo v polském Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy	29
3.2. Právo v českém Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání	32
4. Komparace výuky práva – kritérium komparace a výběru témat.....	37
4.1. Komparace vybraných témat v rámcových vzdělávacích programech	38
4.1.1. Ústava a ústavní zákony	38
4.1.2. Nezletilí a právo	40
4.2. Komparace vybraných témat v učebnicích výchovy k občanství	41
4.2.1 Ústava a ústavní zákony v učebnicích.....	41
4.2.2. Nezletilí a právo v učebnicích.....	45
Závěr	49
Seznam literatury a zdrojů	51
Přílohy	56

Úvod

Pro svou práci jsem si vybral téma komparace výuky práva na základních školách v České a Polské republice z několika důvodů. Prvním z nich je můj zájem o předmět *výchova k občanství* na základní škole. Vzhledem k tomu, že jsem od září nastoupil na základní školu, musel jsem se ponořit do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, školního vzdělávacího programu a učebnic, které jsem následně využíval při výuce *výchovy k občanství a ke zdraví (VOZ)*. Zprvu jsem nevěděl, jak tento předmět pojmut, jelikož témat je mnoho a časová dotace hodin *výchovy k občanství* je nízká, ovšem některé školy rozšiřují výuku *výchovy k občanství* ze svých disponibilních hodin. Při procházení RVP ZV jsem si uvědomil, že mnoho témat nemohu probrat s žáky natolik, abych s tím byl spokojen a zároveň stihl probrat veškerou látku v ročníku. Vzhledem k tomu, že jsem první měsíce nevěděl, jakou formu výuky zvolit, musel jsem se hodně spoléhat na učebnice *výchovy k občanství*, které jsou i zde použity v jedné z kapitol.

Druhým důvodem byla moje zvědavost, jak je pojímána výuka k občanství v zahraničí. Po hodině na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, kdy jsme porovnávali jednotlivé RVP vybraných zemí, jsem se rozhodl, že bych rád poznal RVP ZV u některé ze sousedních zemí. Po delší úvaze jsem se rozhodl, že by mě zajímalo, jak se vyučuje obdoba naší *výchovy k občanství* v Polské republice. Vzhledem k tomu, že polský jazyk z velké části ovládám, otevřel jsem polský vzdělávací program základního vzdělávání. Po schválení mého tématu bakalářské práce vedoucím práce jsem se rozhodl, že bych rád nahlédl do polských učebnic *Wiedzy o społeczeństwie*¹. Věděl jsem, že to bude téma zajímavé jak pro mě osobně, tak i do bakalářské práce. S ohledem na výběr tématu jsem hledal na internetu, zda neexistuje odborná práce na toto téma, a shledal jsem, že tomu tak skutečně není.

Posledním důvodem je fakt, že jsem neměl ponětí o tom, podle čeho a jak často se *věda o společnosti* vyučuje v Polské republice. Rozhodl jsem se tedy, že bych zvolil formu komparace RVP ZV a *Podstawy programowej dla szkół podstawowych*² a polských učebnic jako téma své práce. Ve své práci se zaměřím na *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, který určuje témata hodin *vědy o společnosti*. Školní vzdělávací program jsem z komparace vyřadil, jelikož jsem se rozhodl, že budu komparovat převážně učebnice, *RVP ZV* a *rámcový vzdělávací program pro základní školy*. Cílem této práce je komparace

¹ *Wiedza o społeczeństwie* – přeloženo jako *Věda o společnosti*.

² Přeloženo jako: *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*.

jednotlivých školských systémů, postavení *výchovy k občanství* a *vědy o společnosti* v těchto systémech a učebnic pro tyto předměty.

U komparace systémů budu vycházet z informací uvedených jednotlivými ministerstvy školství obou zemí s následným komentářem odborníků z oblasti vzdělávání. Následně budu komparovat časovou dotaci hodin *výchovy k občanství* a *vědy o společnosti*. Budu primárně vycházet z webových stránek základních škol a ministerstev školství obou zemí. Před samotnou komparací ještě představím učebnice *výchovy k občanství* a *vědy o společnosti*, které dále využiji ke komparaci vybraných témat ve výuce práva. Cílem práce není zjistit skutečnou praxi, podle které jsou tato témata vyučována, ale v teoretické rovině vymezit rozdíly. Ovšem pokud budu mít zkušenost s rozebíraným tématem, připojím k němu krátký komentář.

Výzkumná otázka tedy zní: Jaké jsou rozdíly v rámcových vzdělávacích programech pro základní vzdělávání v České a Polské republice a jak se liší pojetí vybraných témat v předmětech *výchova k občanství* a *věda o společnosti* v učebnicích obou zemí?

Při komparaci budu vycházet z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* a z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy*. Ke komparaci využiji také učebnice, které budou těžištěm pro srovnání vybraných témat. Pro zkrácení komparace jsem se rozhodl, že pro polskou *vědu o společnosti* využiji učebnici *Dzisiaj i jutro (Nowa Era)*, která je jednou z nejrozšířenějších a nejaktuálnějších učebnic tohoto předmětu. V České republice využiji ke komparaci učebnici *Občanská výchova 8 (Fraus)*, podle které jsem byl vzděláván na základní škole a učebnici *Výchova k občanství 8 (Nová škola)*, která je aktuálnější.

1. Porovnání školního systému Polské a České republiky

Základní školy v Polské republice jsou osmileté a jsou rozděleny na dva stupně vzdělávání. První stupeň základních škol je od první do třetí třídy a druhý stupeň od čtvrté do osmé třídy.³ Na polských základních školách se vyučuje podle polského vzdělávacího programu *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*, který byl reformován v roce

³ *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*. Přeloženo jako základní vzdělávací program.

2017.⁴ Povinná školní docházka je devět let – jeden rok předškolního a osm let základního vzdělávání.⁵ V polské ústavě v článku 70 je uvedeno, že vzdělávání je povinné do věku osmnácti let.⁶ Žáci v osmé třídě musí absolvovat povinnou zkoušku, která je stejná pro všechny žáky základních škol⁷. Zkoušky jsou z polského jazyka, matematiky a cizího jazyka.⁸ Centrální zkušební komise, která testy opravuje a vyhodnocuje, zodpovídá za průběh zkoušek. Výsledek je stanoven z každé kategorie ve formě procentuálního hodnocení. Vyhodnocení je následující: „...žák, který z polštiny získal 78 % možných bodů (procentuální výsledek), se dozví ze zaświadczenia⁹, že stejného nebo nižšího výsledku dosáhlo 73 % všech zkoušených, což znamená, že vyššího výsledku dosáhlo 27 % zkoušených.“¹⁰ Výsledky jsou dále porovnávány s dalšími školami v regionu a v celém Polsku. Proti výsledku zkoušek se nejde odvolat a navíc nemohou být ani zpochybněny soudní cestou.¹¹

V České republice jsou základní školy devítileté a taktéž dvoustupňové, kdy druhý stupeň začíná šestou třídou. Vzdělávání na základních školách probíhá podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, který byl mnohokrát upraven, nikoliv zcela reformován. Současný rámcový vzdělávací program se používá s dílčími úpravami od roku 2005. Nový RVP ZV je již revidován a výuka na druhém stupni základních škol podle něj začne nejpозději od září 2024.¹² Školní docházka je v České republice povinná po dobu devíti let, anebo do doby, než žák dosáhne 17. roku věku v daném školním roce.¹³ Dalším rozdílem je, že na konci studia, tedy v deváté třídě, žáci nepíší unifikovaný test, kterým ukončí základní vzdělání. Mnoho základních škol v České republice proto volí formu závěrečné práce, kterou žák napíše. Nejčastější forma je odborný text a následná prezentace

⁴ SEJM. *Dz.U. 2017 poz. 356*. Online. ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych. 2017. Dostupné z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.aspx?id=WDU20170000356>. [cit. 2024-02-29].

⁵ EUROPEAN COMMISSION. *National education systems - Poland*. Online. Eurydice. 2024. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/overview>. [cit. 2024-02-29].

⁶ čl. 70 KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, 2 kwietnia 1997 r.

⁷ EUROPEAN COMMISSION. *National education systems - Poland*.

⁸ CENTRALNA KOMISJA EGZAMINACYJNA. *O egzaminie*. Online. 2023. Dostupné z: <https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/o-egzaminie/>. [cit. 2024-02-29].

⁹ Zaświadczenia je dokument, který se vydává po absolvování zkoušky. Volně přeloženo jako osvědčení o vykonání zkoušky.

¹⁰ CENTRALNA KOMISJA EGZAMINACYJNA. *O egzaminie*. Online. 2023. Dostupné z: <https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/o-egzaminie/>. [cit. 2024-02-29].

¹¹ Tamtéž.

¹² *Jak projít změnou u vás ve škole?* Online. Revize RVP edu.cz. 2024. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/jak-projit-zmenou>. [cit. 2024-02-29].

¹³ *Základní vzdělávání*. Online. Portál občana. 2020. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/informace/zakladni-vzdelavani-INF-94>. [cit. 2024-04-02].

závěrečné práce před komisí. Například na Základní škole Kotlářská v Brně má závěrečná práce rozsah deseti normostran a je obhajována před komisí, která následně žákovi udělí známku. Znamka se počítá do předmětu, ze kterého si žák téma vybral.¹⁴ Jednotné přijímací zkoušky na střední školy, které byly unifikovány v roce 2017 CERMATem, se podobají plošným zkouškám v Polsku. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání je příspěvková organizace pod Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR, která připravuje každý rok přijímací zkoušky pro střední školy. Testy jsou stejné s výjimkou talentových zkoušek, které si jednotlivé školy stanoví samostatně.¹⁵ Někteří odborníci kritizují současnou podobu přijímacích zkoušek na střední školy. Například podle názoru odborného konzultanta EDUinu Tomáše Feřteka se testy CERMATu jen vzdáleně podobají tomu, co je napsáno v rámcovém vzdělávacím programu.¹⁶

1.1. Výuka vědy o společnosti na základních školách v Polsku

Věda o společnosti je definována v polském *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy* jako věda interdisciplinární,¹⁷ která se dělí na dvě kategorie: *społeczne*¹⁸ a *humanistyczne*.¹⁹ Tématem věd společenských je sociologie, politologie s prvky poznání a sociální komunikace, psychologie, ekonomie a právo.²⁰ Vědy humanitní se zaměřují na kulturologii a etnologii.²¹ Předmět by měl navazovat na znalosti žáků z hodin polského jazyka, historie a geografie a čerpat z nich. Obecné požadavky pro tento předmět polské ministerstvo školství rozděluje do čtyř skupin: *wiedomosci a porozumění, vytváření a používání získaných informací, porozumění sobě se schopností řešit problémy a komunikace a spolupráce*. Výuka předmětu *věda o společnosti* má vést žáky k tomu, aby byli schopni sami formovat společenské a občanské postoje. Zajímavá je koncepce výuky, jelikož je rozdělena

¹⁴ *Závěrečné práce - pokyny pro žáky*. Online. Základní škola a mateřská škola Brno, Kotlářská 4. 2023. Dostupné z: <https://cdn.digilabs.cz/zs-kotlarska/files/rgxoelzk4ous02r.pdf>. [cit. 2024-03-10].

¹⁵ *Jednotná přijímací zkouška*. Online. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. 2024. Dostupné z: <https://prijimacky.ceremat.cz/menu/jednotna-prijimaci-zkouska>. [cit. 2024-02-29].

¹⁶ *Učivo a to, co zkouší CERMAT u přijímacích zkoušek, se překrývá jen částečně. Ničí to výuku, říká expert*. Online. iRozhlas. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/prijimaci-zkousky-na-stredni-skoly-ceremat_2304042024_ara. [cit. 2024-02-29].

¹⁷ Ministerstwo Edukacji Narodowej. *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*. Warszawa, 2016. Dostupné online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf>. Datum přístupu: [cit. 2024-03-02], s. 23.

¹⁸ Společenské vědy.

¹⁹ Humanitní vědy.

²⁰ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 23.

²¹ Tamtéž, s. 23.

na sociální kruhy (společenské sféry) tak, aby vycházela z primární skupiny žáků, a má se dále rozšiřovat přes lokální a regionální komunity, až na nadnárodní společenství.²²

Na polských základních školách jsou vyučovány dále dva předměty, které jsou v České republice součástí *výchovy k občanství* a *výchovy ke zdraví: edukacja dla bezpieczeństwa*²³ a *wychowanie do życia w rodzinie*.²⁴ Polský *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* u prvního z výše uvedených předmětů zdůrazňuje hlavně připravenost do života na nenadálé krizové situace. Předmět se zaměřuje na zvládání mimořádných událostí, jako je například ohrožení státu, organizace a zvládání krizových situací a humanitární pomoc. *Výchova ke zdraví* a první pomoc je zde obsažena v samostatné kapitole. Předmět si klade za cíl vysvětlit mechanismy, které vedou k zajištění pořádku, řádu a stability ve společnosti a zvládání krizových situací, do kterých se mohou žáci dostat.²⁵ Předmět *výchova k životu v rodině* se zaměřuje především na hodnotu rodiny ve společnosti. Měl by žáky vést k tomu, aby dokázali pochopit a ocenit význam rodiny a aby měli povědomí o psychologickém a sexuálním rozvoji jedince, respektování společného dobra v rodině a schopnost na základě znalostí vytvářet kvalitní osobní vztahy.²⁶

Hodinová dotace pro předmět *věda o společnosti* je dvakrát týdně pouze v osmé třídě. *Vzdělání o bezpečnosti* je taktéž pouze v osmé třídě s hodinovou dotací jednou týdně.²⁷ *Výchova k životu v rodině* je podle polského RVP jednou týdně ve čtvrté třídě,²⁸ ovšem například ve Stopadesáté základní škole Walerega Wróblewskiego ve Varšavě je tato hodina v rozvrhu označena jako *zaj. vych.*, tedy zájmová výchova.²⁹ Volnější pojetí předmětu v polském *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy* umožňuje učitelům žáky

²² *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 23.

²³ *Vzdělání o bezpečnosti* – v České republice tématicky zahrnuto v oblasti RVP *Výchova ke zdraví – ochrana člověka za mimořádných událostí*.

²⁴ *Výchova k životu v rodině* – v České republice součástí sexuální výchovy a přírodopisu.

²⁵ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 29.

²⁶ Tamtéž, s. 29-30.

²⁷ *Kształcenie w szkołach podstawowych*. Online. Komisja Europejska. 2024. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/ksztalcenie-w-szkolach-podstawowych>. [cit. 2024-03-03].

²⁸ *Wychowanie do życia w rodzinie – czy popularny WDŻ dalej wzbudza kontrowersje?* Online. Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego. 2022. Dostupné z: <https://studia-pedagogiczne.pl/aktualnosci/wychowanie-do-zycia-w-rodzinie-czy-popularny-wdz-dalej-wzbudza-kontrowersje/>. [cit. 2024-03-03].

²⁹ *Plan lekcji 4b*. Online. Szkoła Podstawowa nr 150 w Warszawie im. Walerego Wróblewskiego. 2024. Dostupné z: https://zs46bemowo.szkolnastrona.pl/plan_lekcji. [cit. 2024-03-03].

postupně seznamovat s rodinou a společností a také formulovat jejich myšlenky a postoje. Předmět budí kontroverze v poměrně dosti konzervativní polské společnosti, kde velkou roli hraje katolické náboženství. Sexuální výchova, která spadá do předmětu, budila velké emoce po reformě *Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy* v roce 2017. Koordinátorka sexuálního vzdělávání Aleksandra Józefowska, která pomáhá učitelům s výukou tohoto předmětu, v rozhovoru uvedla, že: „...obsah hodin je spojený ideologicky s katolickou církví. ... hodiny *WDŽ (Výchova k životu v rodině - pozn. autora)* jsou využívány k šíření konkrétních názorů, což je velmi nebezpečné a posiluje stereotypy.“³⁰ Koordinátorka vzdělávání dále kritizuje přístup učitelů k výuce toho předmětu, jelikož se podle jejího názoru pedagogové často dopouštějí toho, že žákům předkládají své životní zkušenosti a názory, které nejsou podloženy fakty a poznáním vědy. Józefowska dále tvrdí, že učitelé jsou při hodinách hodně političtí a měli by získávat více informací z odborných publikací na téma sexuální výchovy.³¹

Dělení témat ve *vědě o společnosti* nabízí například internetová stránka polského ministerstva školství, které jej v roce 2020 vydalo kvůli pandemii koronaviru.³² Na stránkách jsou dostupné všechny předměty základních škol a jsou členěny na jednotlivé měsíce. Například u *vědy o společnosti* jsou nejméně čtyři témata hodin na měsíc, přičemž po jejich rozkliknutí se zde nachází odkazy na online zdroje, které mohou žáci využít pro vlastní samostudium. Běžně si základní školy stanovují měsíce výuky jednotlivých témat samostatně, ale kvůli pandemii koronaviru je polské ministerstvo školství stanovilo centrálně. Z *vědy o společnosti* zmíním pouze ta témata, která souvisí s výukou práva. V listopadu 2020 to byla čtyři témata, která se dělila na: *Práva člověka, Porušení práv člověka a jejich ochrana, Práva a povinnosti obyvatel a Nezletilí v polském právu*.³³ Například u *Práva člověka* jsou naskenované kapitoly z učebnic *vědy o společnosti* (ke dni 13. 3. 2024 odkaz na učebnici nefungoval) a odkaz na text o právech, kde mají žáci za úkol si přečíst text o vzniku

³⁰ *Zdarza się, że prowadzący wychowanie do życia w rodzinie wstydzą się słowa „seks”*. Online. Krytyka Polityczna. 2018. Dostupné z: <https://krytykapolityczna.pl/kraj/edukacja-seksualna-wywiad-aleksandra-jozefowska/>. [cit. 2024-03-03].

³¹ *Zdarza się, że prowadzący wychowanie do życia w rodzinie wstydzą się słowa „seks”*. Online. Krytyka Polityczna. 2018. Dostupné z: <https://krytykapolityczna.pl/kraj/edukacja-seksualna-wywiad-aleksandra-jozefowska/>. [cit. 2024-03-03].

³² *Zdalne lekcje, Szkoły podstawowe, klasa 8*. Online. Portal Gov.pl. 2021. Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/klasa-21>. [cit. 2024-03-13].

³³ *Wiedza o Społeczeństwie (październik 2020 r.)*. Online. Portal gov.pl. 2020. Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/wiedza-o-spoleczenstwie-pazdziernik-2020-r2>. [cit. 2024-03-13].

práv člověka a definovat, co to jsou lidská práva. Text například zmiňuje *Deklaraci práv člověka a občana* z roku 1789, s níž by se měli žáci seznámit.³⁴ Článek je zakončen odkazy na jiné kapitoly z *vědy o společnosti* na téma lidských práv. V listopadu bylo téma místních samospráv, kde se žáci jen okrajově seznamují s právními předpisy, podle kterých vznikají a fungují zmíněné místní samosprávy. Dále následují témata členění polského státu, mezinárodních společenství a moci zákonodárné. V dubnu se předmět *věda o společnosti* věnoval naposledy právu v kapitole *Ochrana práv člověka*. Dále se do konce školního roku předmět zaměřuje na nabývání polského občanství a na rozlišení nacionalismu, patriotismu a šovinismu.³⁵

1.2. Výuka výchovy k občanství a výchovy ke zdraví na základních školách v České republice

Vzdělávání v České republice prošlo velkou změnou v roce 2004, kdy vstoupil v platnost zákon číslo 561/2004 Sb. (Školský zákon). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* se měnil několikrát od vydání³⁶ až do své aktuální podoby v roce 2023.³⁷ Chystaná změna rámcového vzdělávacího programu na příští rok bude velká a dojde ke změně týdenního počtu hodin u skupiny předmětů z oblasti *Člověk a společnost*.³⁸ Již v tomto roce (2024) došlo k malé revizi RVP, která snížila počet hodin *výchovy k občanství* na základních školách.³⁹ Revize má za následek, že se předmět *výchova k občanství* a *výchova ke zdraví* bude nově učit jednou týdně místo dvou hodin, které bývaly v šestém a devátém ročníku na základních školách.⁴⁰ Přestože došlo k této změně, například na pražské Základní škole Jižní IV. je dotace hodin *výchovy k občanství a ke zdraví (VOZ)* v deváté třídě dvě hodiny týdně. Podle učebního plánu se VOZ vyučuje 0,5 h z oblasti *Člověk a společnost* a k

³⁴ *Geneza praw człowieka*. Online. eSzkola. 2019. Dostupné z: <https://eszkola.pl/wos/prawa-czlowieka-6426.html>. [cit. 2024-03-13].

³⁵ *Przedmioty*. Online. Portal gov.pl. 2020. Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/przedmioty7>. [cit. 2024-03-13].

³⁶ *PŘEHLED ÚPRAV RVP ZV OD ROKU 2004 DO SOUČASNOSTI*. Online. Národní ústav pro vzdělávání. 2021. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/prehled-uprav-rvp-zv-1.htmla>. [cit. 2024-03-03].

³⁷ *Začalo veřejné připomínkování Hlavních směrů revize RVP ZV*. Online. Národní pedagogický institut. 2022. Dostupné z: <https://www.npi.cz/aktuality/5880-pripominkovani-hlavnich-smeru-revize-rvp-zv>. [cit. 2024-03-03].

³⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Hlavní směry revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání - Materiál k projednání bez rozpravy*. Praha, 2023. Dostupné online: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/iii-hlavni-smery-revize-rvp-zv-po-vpr-final-230111.pdf>. [cit. 2024-03-03]

³⁹ *Jak zachránit občanku po malé revizi RVP*. Online. Odpovědné občanství. 2022. Dostupné z: <https://odpovedneobcanstvi.cz/2021/10/18/jak-zachranit-obcanku-po-male-revizi-rvp/>. [cit. 2024-03-03].

⁴⁰ *Učební plán ŠVP ZŠ Jižní IV*. Online. Základní škola Jižní IV. 2024. Dostupné z: https://zsjižni.cz/pdf/uc_plan_2.pdf. [cit. 2024-03-03].

této půlhodině je přidána další půlhodina z disponibilních hodin školy. Další hodina je pak věnována tématům ze skupiny *Člověk a zdraví*.⁴¹ Tímto příkladem chci poukázat na to, že některé základní školy počet hodin *výchovy k občanství* a *výchovy ke zdraví* rozšíří v rámci disponibilních hodin.

Tematicky tyto předměty patří podle českého Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání do dvou skupin: *Člověk a společnost* (výchova k občanství) a *Člověk a zdraví* (výchova ke zdraví). V první výše uvedené skupině se *výchova k občanství* spojuje s výukou dějepisu. Tato skupina předmětů má žáka připravit na zapojení se do života v demokratické společnosti.⁴² Žák má mít povědomí o evropském civilizačním okruhu. Dále má podporovat a chápat současné demokratické hodnoty, na kterých stojí současná evropská civilizace.⁴³ Žák by měl dokázat rozlišit projevy vlastenectví od nacionalismu, měl by kriticky přistupovat k mediálním informacím, být tolerantní a rozpoznávat nebezpečné chování ve společnosti (rasismus, xenofobii a extremismus). Žáci mají samostatně na základě znalostí společenských problémů z historie a současnosti rozlišit nebezpečné chování. Své poznatky později aplikují při řešení reálných problémů současnosti a dokáží reflektovat své jednání a rozhodování.⁴⁴ Žáci by měli znát a jednat podle mravních principů, chápat důsledky svých činů a rozšířit své právní a občanské povědomí.

Skupina *Člověk a zdraví* je definována v rámcovém vzdělávacím programu následovně: „*Zdraví člověka je chápáno jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody. ...protože je zdraví důležitým předpokladem pro aktivní a spokojený život...*“.⁴⁵ Žáci jsou seznámeni s hodnotou zdraví a možnými riziky. Rozpoznají běžné a mimořádné situace, které mohou negativně ovlivnit jejich zdraví. Dokáží se na základě poznatků rozhodnout v mimořádných situacích, které mohou nastat během jejich života. Výuka má být především praktická a učitel by měl být příkladem především v oblasti tvorby příjemného prostředí ve

⁴¹ Učební plán ŠVP ZŠ Jižní IV.

⁴² Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha, 2023. Dostupné online: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit. 2024-03-03], s. 53.

⁴³ Tamtéž, s. 53.

⁴⁴ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha, 2023. Dostupné online: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>. [cit. 2024-03-03], s. 53.

⁴⁵ Tamtéž, s. 90.

škole. Učitel má dovést žáky k tomu, aby dokázali aktivně rozpoznávat rizika spojená s jejich zdravím.⁴⁶ *Výchova ke zdraví* je zde spojena s tělesnou výchovou, přičemž tento předmět má za úkol seznámit hlavně s psychickým zdravím. Žáci mají navazovat zdravé vztahy ve společnosti, ve vztazích, v manželství a ve škole.⁴⁷ Hlavním výstupem celé této kapitoly je sebezpoznání žáka.

Výuka *výchovy k občanství* na základních školách v České republice je podle České školní inspekce v mnohém podobná. Podle dat, která inspekce získala v roce 2016, se *výchova k občanství* na základních školách nejčastěji učí formou diskuse ve třídě (92,2 % vyučovaných hodin), skupinovou prací (86 % vyučovaných hodin), prací s textem a výkladem učitele (79,5 %, respektive 77,4 % vyučovaných hodin).⁴⁸ Nejčastěji se výuka podle zjištění České školní inspekce realizuje z materiálů, které si připraví sám vyučující (93,2 % hodin), nebo internetových zdrojů (90,9 % hodin). Podle učebnic se učí 82,2 % hodin a podle článků z médií, televizních reportáží či tiskovin 63 % hodin občanského vzdělávání. Podle výzkumu je pouze 56,4 % hodin vyučováno podle „základních dokumentů“ (ČŠI je definuje jako: Ústavu ČR, Všeobecná deklarace lidských práv apod.).⁴⁹

Další šetření České školní inspekce se zaměřilo na výuku témat, která jsou spojená s bezpečnostními hrozbami. V České republice se nevyučuje předmět *vzdělání o bezpečnosti*, tudíž tato témata jsou součástí *výchovy ke zdraví*. Šetření poukázalo na to, že většina základních škol vzdělává své žáky v oblasti bezpečnosti. Velká část bezpečnostních témat je zařazena do integrovaných bloků výuky. Pedagogové, kteří vyučují většinově tuto problematiku, se podle šetření stále ve větší míře účastní školení v oblasti ochrany zdraví (67,6 % pedagogů). V malé míře se ovšem pedagogové zúčastnili školení v dopravní výchově (29,4 % pedagogů).⁵⁰ O rok později se konalo plošné testování žáků druhého stupně základních škol z oblasti *Člověk a jeho svět*. Z testování se zjistilo, že znalosti žáků v

⁴⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 90.

⁴⁷ Tamtéž, s. 90.

⁴⁸ Česká školní inspekce. *Tematická zpráva. Občanské vzdělávání v základních a středních školách*. Praha, 2016. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematicke%20zpravy/2016_TZ_obcanske_vzdela_vani.pdf. [cit. 2024-03-10], s. 9-10.

⁴⁹ Tamtéž, s. 11.

⁵⁰ *Tematická zpráva: Vzdělávání v bezpečnostních tématech*. Online. ČŠI. 2016. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematicke%20zpravy/2016_TZ_vzdelavani_v_be_zpecnostnich_tematech.pdf. [cit. 2024-03-19], s. 46-47.

oblastech *výchova ke zdraví a ochrana člověka v rizikových situacích* byly dobré. V oblasti *výchova ke zdraví* v devátém ročníku byl průměrný výsledek 60,1 %⁵¹ a 67,4 % v oblasti *výchova k občanství*.⁵² Česká školní inspekce stanovila úspěšnost od 60 %. Celkově lze říci, že výuka *výchovy k občanství a výchovy ke zdraví* v tomto období nebyla na špatné úrovni, ale je zde prostor pro zlepšení.⁵³

2. Učebnice využívané k výuce výchovy k občanství a vědy o společnosti na základních školách

Na polských základních školách je dost často využívána učebnice *Dnes a zítra* Joanny Karwowski-Białek. Učebnice obsahuje šest hlavních oddílů, které jsou tematicky členěny.⁵⁴ Učebnice se v první kapitole věnuje jedinci ve společnosti, ve druhé právu, ve třetí lokálnímu a regionálnímu společenství, ve čtvrté kapitole národní jednotě, v páté demokratickému Polsku a v poslední kapitole mezinárodním vztahům. Kniha je plná obrázků a grafických vysvětlivek, které pomohou žákům pochopit probíranou látku. Učebnice obsahuje mnoho cvičení a různých návrhů na aktivity, které souvisejí s probíranými tématy a pomohou žákům se zapamatováním si probírané látky. Druhou učebnicí *vědy o společnosti* je *Občanská výchova* od autorské trojice Piotra Krzesického, Piotra Kury a Małgorzaty Poręby. Učebnice obsahuje na prvních stranách vytištěný *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*, podle kterého jsou kapitoly v učebnici koncipovány.⁵⁵ Odkazy na internetové zdroje pro vzdělávání žáků a výukové materiály pro učitele jsou na prvních pěti stranách. Učebnic pro předmět *vzdělání o bezpečnosti* je mnoho, a proto jsem vybral dvě knihy, které považuji za zajímavé a jsou dosti rozšířené na základních školách v Polsku. První z nich je *Vzdělání o bezpečnosti* od autorů Barbary Boniek a Andrzeje Kruczyńskiego, která se věnuje především zvládání krizových situací při ohrožení státu.⁵⁶ Kniha detailně seznamuje žáky s různými

⁵¹ Výběrové zjištění výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol ve školním roce 2016/2017. Online. ČŠI. 2017. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/getattachment/17f8e265-b04f-4459-a106-3aecbf735ca0/Vyberove-zjistovani-vysledku-zaku-na-urovni-5-a-9-rocniku-ZS-zaverecna-zprava.pdf>. [cit. 2024-03-19], s. 46.

⁵² Tamtéž, s. 60.

⁵³ KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava a MARÁDOVÁ, Eva. *Didaktika výchovy ke zdraví a bezpečí v kontextu kurikulární reformy a učitelského vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-142-5, s. 42-43.

⁵⁴ KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dziś i jutro*. 2. vyd. Varšava: Nowa era, 2022. ISBN 978-83-267-4195-1, s. 4.

⁵⁵ KRZESICKI, Piotra; KURA, Piotra a POREBA, Małgorzata. *WIEDZA o społeczeństwie*. 3. vyd. Varšava: WSIP Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2018. ISBN 978-83-021-7521-3, s. 1.

⁵⁶ BONIEK, Barbara a KRUCZYŃSKI, Andrzej. *Edukacja dla bezpieczeństwa*. 3. Gdyně: OPERON Sp., 2023. ISBN 978-83-8197-362-5, s. 3.

tématy, kterými například jsou: členění polské armády na jednotlivé složky, hodnosti v armádě, stav ohrožení, způsoby zvládnání požárů v budovách a lese, důležitost složek IZS a první pomoc. Učebnice je primárně určena středním školám, ale žáci s ní pracují již na základních školách. Oproti tomu druhá kniha *Žiji a jedním bezpečně* od Jarosława Słomy se více zaměřuje na první pomoc – polovina učebnice je zaměřena na zdravý životní styl a již zmíněnou první pomoc.⁵⁷ Obě knihy jsou bohaté na obrázky a je zde mnoho různých tabulek a vysvětlivek. Učebnice jsou v každé kapitole opatřeny „rozhodovací tabulkou“. Například kniha *Žiji a jedním bezpečně* má na zadní straně tabulku, kde jsou popsány jednotlivé kroky při poskytování první pomoci. Tabulka je přehledná a jednoduše pochopitelná, tudíž se může každý, kdo poskytuje první pomoc, orientovat odpovídáním na jednoduché otázky a postupováním podle odpovědí ve schématu. Všechny výše uvedené učebnice jsou pro žáky osmé třídy základní školy, jelikož výuka těchto předmětů probíhá pouze v tomto ročníku, a obsahují kapitoly práva, kterému se tato práce bude věnovat.

České učebnice *výchovy k občanství*, které zde zmiňuji, jsou vybrány s ohledem na téma této bakalářské práce. Prvními dvěma knihami, které bych zmínil, jsou *Občanská výchova 6* a *Občanská výchova 8* od nakladatelství Fraus. Obě učebnice jsou si dosti podobné v grafickém zpracování. Je zde mnoho obrázků a cvičení pro upevnění probírané látky, jež může pomoci žákům při seznamování se s danou látkou. Témata jsou přibližována žákům pomocí příběhů jejich vrstevníků, do kterých se mohou sami vcítit. Nachází se zde i několik úkolů, které posilují mezipředmětové vazby – například iniciály prezidentů Československa a České republiky, kde si mají žáci připravit referáty na dané prezidenty a zjistit, jaké práci se věnovali před nástupem do funkce.⁵⁸ Učebnice pro šestou třídu obsahuje deset stran na téma lidských práv a pět stran na téma osobní bezpečí a první pomoc.⁵⁹ Ovšem zpracování této látky je dle mého názoru nedostatečné, jelikož se zde jedná pouze o obecné rady, kdežto v polských učebnicích jsou tato témata široce rozebírána a později konkretizována s uvedenými příklady. Učebnice *Občanská výchova 8* je graficky a obsahově dosti podobná knize pro šestou třídu. Tématem této učebnice je psychologie a právo, přičemž právu je vyčleněno třicet čtyři stran učebnice ve dvou kapitolách: *Právní minimum* a *Základy práva v České*

⁵⁷ SŁOMA, Jarosław. *Żyję i działam bezpiecznie*. Varšava: Nowa Era Sp., 2021. ISBN 978-83-267-4098-5, s. 4.

⁵⁸ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia : [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8, s. 74.

⁵⁹ JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-397-9, s. 3.

republice.⁶⁰ Velice užitečná je příručka pro učitele k těmto učebnicím, která popisuje detailně každou stránku a to, co by měl učitel na hodinách žákům předat v souladu s RVP ZV.⁶¹ Tato příručka vystihuje konkrétní cíle hodin. Pokud porovnáme učebnice z obou zemí, myslím si, že by bylo lepší, kdyby některé části této příručky byly také obsaženy v učebnicích, jelikož by se žákům více přiblížila konkrétní problematika. Rozdílný obsah mají knihy *Občanka 6* a *Občanka 8* z vydavatelství Taktik. V první z výše uvedených učebnic se právo probírá v poslední kapitole na devíti stranách.⁶² Narozdíl od učebnice od nakladatelství Fraus se učebnice pro osmou třídu právu nevěnuje. Knihy působí moderněji a více zaujmou svým grafickým zpracováním. Učebnice má mnoho cvičení na probíranou látku a zohledňuje i zájmy mladé generace. Ke každému tématu v této učebnici jsou navrženy aktivity a možné otázky na rozvíjení schopností vyjadřování žáka. Například v knize *Občanka 6* je na konci kapitoly lidských práv aktivita, kde mají žáci projít ukázkou z Úmluvy o právech dítěte a diskutovat nad situacemi, kdy mohou tuto Úmluvu využít. Poslední učebnicí, kterou bych zmínil, je *Výchova k občanství 8* z vydavatelství Nová škola. Kniha se věnuje tématům člověk ve společnosti, člověk v rodině a člověk ve státě (hlavním tématem je právo, které obsahuje polovinu učebnice). Kniha má hodně teoretického textu a je koncipována podobně jako učebnice od Frause, ovšem s modernějším „nádechem“. Na každé stránce je na dolní liště slovníček probraných pojmů v angličtině a němčině.⁶³ Pracovní sešit *Občanská výchova 9* od Taktiku obsahuje mnoho praktických cvičení na probíranou látku. Úkoly na témata spojená s právem jsou rozděleny do dvou kapitol *Právo a Rodinné právo*. Celkem se jedná o šestnáct stran k procvičení dané problematiky různou formou doplňovaček, spojovaček, kontrolních testů a mezipředmětových vztahů.⁶⁴

⁶⁰ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8*, s. 3.

⁶¹ URBAN, Michal; FRIEDEL, Tomáš; KROUPOVÁ, Tereza; JANOŠKOVÁ, Dagmar a ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova 8 příručka pro učitele*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

⁶² ČAPEK, Robert; BANDOROVÁ, Stanislava; BASTLOVÁ, Michaela; NOGOVÁ, Hana; HYNĚR, Marek et al. *Občanka 6: chytrý občan : metoda otevřené didaktiky : učebnice výchovy k občanství pro 6. ročník*. Praha: Taktik, 2022. ISBN 978-80-7563-312-5, s. 2.

⁶³ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 8. aktualizované vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2021. ISBN 978-807600-308-8, s. 3.

⁶⁴ MALINSKÁ, Anna; LAICMANOVÁ, Antonie; ILLOVÁ, Markéta a BINKOVÁ, Adriena. *Hravá občanská výchova 9: pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia : v souladu s RVP*. Praha: Taktik, 2017-. ISBN 978-80-7563-049-0, s. 1 a 18.

2.1. Kritérium výběru učebnic výchovy k občanství

Učebnice pro předmět *věda o společnosti* pro základní školy v Polské republice jsem vybíral podle počtu prodaných kusů. Nejprodávanější učebnice v Polsku jsou od vydavatelství Nowa era,⁶⁵ které autor řadí mezi nejoblíbenější učebnice z důvodu všestrannosti. Vydavatelství udržuje učebnice aktualizované, proto odpovídají politickému dění v moderní době a dokáží více zaujmout žáky. Aktuálnost byla také dalším kritériem výběru učebnic v Polsku.

V České republice jsem při výběru učebnic, které zde budu hodnotit a komparovat, postupoval následovně. Vymezil jsem časové období, které jsem ohraničil vznikem *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* kvůli kompatibilitě s RVP ZV. Učebnice staršího vydání jsem nezahrnul z důvodu zastaralosti a neaktuálnosti. Ovšem k hodnocení učebnic jsem vybral jednu starší učebnici od Michala Valenty, jelikož je stále dostupná u prodejců knih. Tato kniha sice není aktualizovaná, ale myslím si, že bude zajímavá pro komparaci s moderními učebnicemi. Dále jsem postupoval podle výstupů a kompetencí, které obsahují jednotlivé učebnice. Cílem bylo, aby každá učebnice, kterou si vyberu, obsahovala kapitoly spojené s právem a výukou práva. Dalším kritériem pro výběr bylo to, zda byla učebnice schválena MŠMT k výuce na základních školách. Vzhledem k velkému množství učebnic jsem se rozhodl, že vyberu ty učebnice, které jsou kompatibilní s taxonomií D. D. Zujeva.⁶⁶ Učebnice by měla mít podle jeho taxonomie: *informační funkci* (informace z jednotlivého předmětu by měly být přiměřeně rozsáhlé, aby si je žák mohl osvojit), *transformační funkci* (přepřacování odborných informací tak, aby byly přístupné žákům), *systematizační funkci* (rozčlenění jednotlivých témat do systému, který bude dodržovat určitou posloupnost), *zpevňovací a kontrolní funkci* (pod vedením učitele si žák osvojí poznatky a dovednosti, které si může následně procvičit, a tudíž kontrolovat jejich osvojení), *sebevzdělávací funkci* (žáci pracují s učebnicí sami a motivuje je potřeba poznávání), *integrační funkci* (základ pro pochopení a integrování informací, které žáci získají z jiných pramenů), *koordinační funkci* (učebnice je koordinována s jinou knihou –

⁶⁵ SZELIGOWSKI, MARCIN. *Ranking podręczników szkolnych. Wiemy, które kupowane są najczęściej.* Online. Bizblog. 2020. Dostupné z: <https://bizblog.spidersweb.pl/nielsen-sprzedaz-podrecznikow-szkolnych>. [cit. 2024-03-13].

⁶⁶ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky.* Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:126c3380-7b5f-11e7-aab4-005056827e52>, s. 19-20.

například s pracovním sešitem či doprovodnými cvičeními, které se vzájemně propojují) a *rozvojově výchovnou funkci* (tzv. „harmonicky rozvinutá osobnost žáků“ – formování například estetického vkusu žáků atd.).⁶⁷ Z velmi zúženého výběru učebnic jsem se nakonec rozhodl pro následující učebnice, které zde představím. Vybral jsem si učebnice *Občanská výchova 6* a *Občanská výchova 8* od nakladatelství Fraus, mimo jiné také z důvodu, že s nimi pracuji na hodinách *výchovy k občanství a ke zdraví* (VOZ) na základní škole, kde působím. Podle těchto učebnic jsem byl sám vzděláván na základní škole a nyní mám na ně jiný pohled. Vydání, které mi bylo zapůjčeno základní školou, je první, tudíž některé věci jsou v učebnici již zastaralé. Příklady uváděné učebnicí jsou v mnohém příklady z minulosti, které je mnohokrát potřeba žákům vysvětlit. Učebnice *Občanka 6: Chytrý občan, Hravá občanská výchova 9* a *Výchova k občanství 8* jsou vybrány také z důvodu doporučení kolegů na základní škole, kteří vyučují *výchovu k občanství a ke zdraví*. Knihy jsou plné cvičení, které učebnice od Frause nemají, a mohu je tudíž využít během výuky VOZ.

2.2. Osobní hodnocení učebnic výchovy k občanství a vědy o společnosti

Knihy pro předmět *výchova k občanství* budu hodnotit jak z objektivního, tak subjektivního úhlu pohledu. V objektivním hodnocení využiji taxonomii D. D. Zujeva. Konkrétně se zaměřím na funkci informační, transformační a sebevzdělávací. V subjektivním hodnocení budu vycházet z následujících hledisek: obsah učebnice v souladu s RVP, její textová a grafická stránka, úkoly a cvičení pro žáky a mezipředmětová vazba jednotlivých učebnic. Dále bych zakomponoval i svou osobní zkušenost s použitím učebnic na hodinách VOZ na základní škole. Celkové hodnocení se bude skládat ze součtu obou kategorií (subjektivního a objektivního hodnocení), přičemž z každé kategorie budu učebnici hodnotit na stupnici jedna až pět bodů. Celkové hodnocení učebnice bude součtem bodů z obou kategorií, na stupnici od nuly do deseti, přičemž deset je maximální počet bodů.

2.3. Polské učebnice

2.3.1 Dnes a zítra

⁶⁷ PRŮCHA, Jan. Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:126c3380-7b5f-11e7-aab4-005056827e52>, s. 19-20.

Učebnice *Dnes a zítra* od vydavatelství *Nowa Era* a autorky Joanny Karwowski-Białek se věnuje předmětu *věda o společnosti*. Učebnice dodržuje polský *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* podle členění kapitol.⁶⁸ Podrobné požadavky, které polský dokument vyžaduje, tak z větší části splňuje. Ovšem učebnice některá témata spojuje dohromady, a tudíž někdy nesplňuje *konkrétní požadavky* stanovené polským *Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy*. Jako příklad bych uvedl téma rodinného rozpočtu, které požaduje polské RVP⁶⁹, ale není v učebnici obsaženo. Velice oceňuji kapitoly, které se věnují nezletilým, přestože polské RVP řadí toto téma zvlášť,⁷⁰ tato učebnice se v každé kapitole v různé míře věnuje této skupině.⁷¹ Grafické zpracování učebnice je podle mého názoru velice zdařilé, jelikož dokáže upoutat žáky svým vzhledem. V knize se nachází mnoho grafů (trávení volného času Poláků, jazykové menšiny v Polsku...) a map (mapa Polska s menšinami, Poláci v zahraničí atd.).⁷² Učebnice je plná zajímavých informací, které jsou propojeny s příklady z reálného života. Učebnice ovšem neklade velký důraz na mezipředmětové vazby, které jsou vyžadovány polským RVP. Úkoly v učebnici jsou koncipovány tak, aby je dokázal každý žák sám zpracovat jen za pomoci této knihy. Učebnice se dále hodně zaměřuje na praktické vědomosti. Příkladem bych uvedl test v kapitole *Mezinárodní spolupráce*, kdy otázky na NATO necílí na faktografické znalosti (rok a místo založení...), ale na praktické informace (například otázkou: „*Jak se Polsko podílí na stabilitě ve světě v rámci NATO a OSN?*“⁷³). Podobnou učebnici bych v České republice uvítal, přestože je plná faktografických informací, tak je i zároveň plná obrázků a návrhů pro diskusi. Podle mého názoru je tato učebnice velice dobře zpracovaná. Subjektivně bych učebnici hodnotil čtyřmi body. Chybí mi zde mezipředmětová vazba, kterou nabízí několik učebnic v České republice.

Při objektivním hodnocení bych ocenil učebnici za informační funkci. Témata jsou v učebnici dobře vymezena, ovšem občas mi přijde, že je informací v jedné kapitole mnoho. Transformační funkce učebnice je dosti specifická a rozdílná od učebnic českých. Je zde kladen velký důraz na pojmový aparát u každého tématu, kdežto v učebnicích českých tomu

⁶⁸ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 103-104.

⁶⁹ Tamtéž, s. 106.

⁷⁰ Tamtéž, s. 106.

⁷¹ KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*, s. 56.

⁷² KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*, s. 118-119.

⁷³ Tamtéž, s. 189.

tolik není. Sebevzdělávací funkci bych ocenil, jelikož učebnice nabízí mnoho cvičení a otázek, které si mohou žáci jednoduše zodpovědět tím, že si projdou celou kapitolu učebnice, či navštíví další zdroje, které jsou zmíněny v učebnici. Celkově bych učebnici udělil hodnocení čtyři.

Tabulka č. 1 Učebnice *Dnes i zítra* od Joanny Karwowski-Bialek

Dnes i zítra – Joanna Karwowski-Bialek		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2	2	4
Celkem 8/10		

2.3.2 Žiji a jedním bezpečně

Vybraná kniha pro předmět *vzdělání o bezpečnosti*, která se jmenuje *Žiji a jedním bezpečně* a je od autora Jaroslawa Słomy, splňuje všechny požadavky polského *Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy*, který u toho předmětu nechává poměrně velkou volnost učitelů.⁷⁴ Očekávané znalostní výstupy jsou dva hlavní: první pomoc a způsob zvládnutí krizových situací.⁷⁵ Učebnice se první pomoci věnuje na 43 stranách a jsou zde podrobně rozepsány jednotlivé úkony, které je nutné vykonat při poskytování první pomoci. Každá kapitola je doplněna názornými příklady a cvičeními týkajícími se první pomoci. Například u části „*Opařeniny a omrzliny*“ je otázka, jak by jedinec reagoval na poleptání kyselinou.⁷⁶ Učebnice je plná obrázků a příkladů ze skutečných životních situací. Žáci seznámí například s obsahem lékárničky nebo s evakuačními znaky, se kterými se mohou běžně setkat ve veřejných budovách. Drobný nedostatek spatřuji v kapitole *Zásady zdravého životního stylu*. Ve schématu⁷⁷ je uvedeno několik aktivit, které jsou rozdělené do dvou skupin: zdravé a nezdravé. Tyto aktivity jsou bohužel podle mého názoru doplněny až příliš estetickými fotkami, které by mohly v některých žácích vzbuzovat pocit, že pokud nejedí k obědu pouze zdravé potraviny, žijí automaticky nezdravým životním stylem.

⁷⁴ Podstawa programowa dla szkół podstawowych, s. 193.

⁷⁵ Tamtéž, s. 194-195.

⁷⁶ SŁOMA, Jarosław. *Żyję i działam bezpiecznie*, s. 108.

⁷⁷ Tamtéž, s. 122-123.

Mezipředmětové vazby v této učebnici moc nejsou, jelikož je koncipována jako „manuál“ pro zvládnání krizových situací a polský rámcový vzdělávací program to u tohoto předmětu ani nevyžaduje. Kniha je hodnocena na základě obsahu, jelikož podobný obsah lze nalézt také v českých učebnicích při výuce *výchovy ke zdraví*. V kategorii subjektivního hodnocení bych učebnici hodnotil 4,5 body.

Při objektivním hodnocení bych ocenil sebevzdělávací funkci, jelikož učebnice svým obsahem a informacemi může žáky nabádat více k domácímu samostudiu. Kniha obsahuje mnoho obrázků, které jsou velice zajímavé, a domnívám se, že mohou u žáků vyvolat zájem o dané téma. Informační funkce je taktéž dobře zpracována, jelikož témata probíraná v učebnici jsou obsáhlá a kniha dobře podává informace v systematicky členěných kapitolách. Transformační funkce je velice dobře splněna v jednotlivých kapitolách, protože předávané informace jsou dobře přístupné žákům ve srozumitelném jazyce, kterým je celá učebnice napsána. Celkově bych udělil učebnici hodnocení 5 v objektivním hodnocení, jelikož odpovídá všem vybraným funkcím, které by učebnice měla obsahovat.

Tabulka č.2 Žiji a jednám bezpečně od Jaroslawa Słomy

Žiji a jednám bezpečně – Jaroslaw Słoma		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2,5	2	5
Celkem 9,5/10		

2.4. České učebnice

2.4.1 Občanská výchova 6 a Občanská výchova 8

Učebnice *výchovy k občanství a výchovy ke zdraví* bych z důvodu následného rozsahu hodnocení rozdělil na učebnice podle vydavatelství. Učebnice od nakladatelství Fraus jsou podle mého názoru přínosné z hlediska dodržování mezipředmětové vazby. Například v *Občanské výchově 6* v kapitole *Miniúvod do lidských práv* se autoři učebnice zaměřují na vznik lidských práv a jako příklad uvádí město Catal Hüyük, které nemělo hradby, vládce a nebyly zde stopy po bojích. V učebnici jsou k tomuto příkladu otázky, například: „*Jak mohlo*

fungovat město bez starosty a úředníků?”.⁷⁸ U učebnice *Občanská výchova 8* velice oceňuji kapitolu *Právní minimum*, obzvláště úvod do této kapitoly, kde je žákům právo představeno jako téma, které se týká jejich každodenního života. Na toto je poukázáno pomocí velice zdařilých příkladů. Doprovodné aktivity se velmi liší v různých kapitolách. Ovšem s ohledem na povahu a téma práce budu hodnotit především kapitolu *Právní minimum* v učebnici *Občanská výchova 8*. Je zde mnoho aktivit, které jsou podle mého názoru interaktivní. Nedostatek spatřuji v tom, že nejsou očíslovány, tudíž občas může být těžké žákům přesně zadat úkol. Další nedostatky v těchto učebnicích spatřuji v pojmovém aparátu. Grafické zpracování učebnice je trošku zastaralé a mně osobně ne moc sympatické, jelikož převládají kreslené obrázky, které mi občas připadají rušivé v kombinaci s reálnými fotografiemi. Učebnice jsem při výuce VOZ zprvu využíval poměrně často, protože jsem potřeboval mít pocit „opory“, kterou mi tyto učebnice do jisté míry poskytly. S postupem času jsem již do učebnic pouze nahlížel, abych zjistil, jak je zde téma zpracováno, a aktivity jsem na hodiny či prezentace tvořil z jiných zdrojů. Subjektivně bych učebnici hodnotil třemi a půl body.

U objektivního hodnocení bych vyzdvihl transformační funkci učebnice, která je velice zdařile zpracovaná. Texty v učebnici jsou psány čtivým jazykem, který je přizpůsoben věku žáků. Je zde patrný posun mezi učebnicí pro šestou a osmou třídu právě v rovině psaného textu. Informace jsou podávány zábavnou a někdy i hravou formou, která dokáže žáky zaujmout. Informační funkce je taktéž velice dobře zpracována, jelikož témata jsou přesně vymezená a podaná v logických celcích. Velice oceňuji strukturu u učebnice *Občanská výchova 8*, konkrétně u téma ústavy, kde jsou jednotlivé kapitoly členěny podle hlav. Nedostatek ovšem spatřuji v sebevzdělávací funkci. Učebnice žáky příliš nevede k domácímu samostudiu, protože pro většinu cvičení či aktivit žák nedokáže najít odpověď v psaném textu v učebnici. Aby mohl dobře zodpovědět na některé otázky, musel by učebnici procházet nejlépe s učitelem či s internetovými zdroji.

⁷⁸ JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 6*, s. 83.

Tabulka č. 3 *Občanská výchova 6 a Občanská výchova 8 od Dagmar Janoškové a kol. a Michala Urbana a kol.*

Občanská výchova 6 a Občanská výchova 8 od Dagmar Janoškové a kol. a Michala Urbana a kol.		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
1,5	2	3,5
Celkem 7/10		

Velice oceňuji příručky pro učitele k těmto učebnicím, které popisují detailně každou stránku učebnice a pomáhají didakticky učiteli při přípravě hodiny. Kniha se věrně drží RVP a rozvíjí většinu klíčových kompetencí, které jsou vypsány na konci každého dílu.

2.4.2 Občanka 6 a Občanka 8

Učebnice od vydavatelství Taktik jsou graficky velice zdařilé. Jsou barevné a dokáží zaujmout svým vzhledem i designem. Kapitola práv v učebnici pro šestou třídu je velice zdařile zpracována, jelikož je zde mnoho příkladů z historie, kdy byla lidská práva porušována. Tato část knihy začíná základním přehledem lidských práv a aktivitou, která vybízí žáky, aby vybrali pět lidských práv, jež by zavedli na nové planetě.⁷⁹ Dále se učebnice zaměřuje na příklady, kdy došlo v historii k porušení lidských práv, například uvádí nacistické rasové zákony. Je zde také vypsáno třináct rasových zákonů, které následně přijal i tzv. „Protektorát Čechy a Morava“.⁸⁰ Žáci mají za úkol se seznámit s tímto výňatkem a hovořit o něm. Velice se mi líbí takto zpracované téma, protože ukáže žákům i to, že na našem území tyto zákony určitou dobu platily. V učebnici pro osmou třídu chybí kapitola práva, která je ovšem v učebnici pro devátou třídu. Učebnice se věrně drží RVP ZV a svými interaktivními cvičeními, ukázkami z historie či současného života a zpracováním daných témat si podle mého názoru zaslouží vysoké hodnocení. V rámci subjektivního hodnocení bych učebnici hodnotil 4,5 body.

⁷⁹ ČAPEK, Robert; BANDOROVÁ, Stanislava; BASTLOVÁ, Michaela; NOGOVÁ, Hana; HYNER, Marek et al. *Občanka 6: chytrý občan*, s. 73.

⁸⁰ Tamtéž, s. 76.

Při objektivním hodnocení bych nejvíce ocenil sebevzdělávací funkci učebnice. Svým obsahem, cvičeními a příklady ze života učebnice vybízí žáky k aktivitě a dohledávání informací na dané téma. Na všechny otázky, které autor knihy pokládá žákům při opakování probírané látky, lze odpovědět takovým způsobem, že si žák znovu projde probíranou kapitolu a přímo v textu dohledá odpověď. Učebnice působí velice moderně a přátelsky, tudíž se domnívám, že žáky může tento grafický vzhled učebnice vybízet k práci s ní. U transformační funkce spatřuji možný drobný nedostatek, který by mohl být zapříčiněn velice barevným a zajímavým vzhledem jednotlivých stránek knihy. Přestože se u každé právní kapitoly objevuje krátký a srozumitelný teoretický text, pozornost žáků může být během čtení narušena obrázky, které však působí zajímavě a graficky zdařile. Informační funkce učebnice je přiměřená věku žáků, kteří s danou knihou budou pracovat. Celkově bych učebnici udělil v objektivním hodnocení 4,5 bodu. Jak jsem již psal výše, drobný nedostatek spatřuji zejména v transformační funkci učebnice.

Tabulka č. 4 Občanka 6 a Občanka 8 od Roberta Čapka

Občanka 6 a Občanka 8 od Roberta Čapka		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2	2,5	4,5
Celkem 9/10		

2.4.3 Občanská výchova pro 8. ročník a Občanská výchova pro 9. ročník

Učebnice *Občanská výchova pro 8. ročník* a *Občanská výchova pro 9. ročník* jsou sice staršího vydání, ale přesto jsem se rozhodl je začlenit do svého hodnocení učebnic.^{81 82} V učebnici je několik kreslených postav, které žáky během práce s knihou provázejí a seznamují je s tématy. Přestože knihy obsahují hodně textu, domnívám se, že důležité informace jsou „pohlčeny“ ve textu, který popisuje příběh těchto kreslených postav. Učebnice právě díky příběhovému zpracování témat obsahuje pouze kreslené obrázky.

⁸¹ VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 8. ročník*. 3. vyd. Učebnice pro základní školy. Praha: SPL - Práce, 1999. ISBN 80-86287-12-2.

⁸² VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 9. ročník*. Upr. 3. vyd. Ilustroval Karel BENETKA. Učebnice pro základní školy (Albra). Úvaly: Albra, 2007. ISBN 978-80-7361-041-8.

Ucelený text není nijak zvýrazněný⁸³, což podle mého názoru nepomáhá orientaci v textu. Přestože autorova originalita při zpracovávání učebnice je nesporná, domnívám se, že takto zpracovaná kniha není již v dnešní době vhodná. Příběhové zpracování mi není příliš sympatické a domnívám se, že žáky by v dnešní době již tato forma nebavila. Učebnici bych v subjektivním hodnocení udělil jeden bod. Důvody k tomu nízkém hodnocení jsou kromě výše zmíněných následující: doprovodná cvičení – téměř se v učebnici nevyskytují a pokud ano, jsou to otázky na čistě faktografické znalosti; příliš mnoho textu – sám jsem se při procházení této učebnice několikrát přistihl, že jsem nevěnoval tolik pozornosti popisovanému tématu, ale spíše příběhům kreslených postav; ilustrace – osobně se mi nelíbí takto graficky zpracované učebnice, protože na mě působí často až přehlucujícím dojmem; návrhy na aktivity – nejsou příliš kreativní a opět je zde kladen důraz na fakta. Jelikož je učebnice stará, domnívám se, že ji nelze hodnotit z pohledu kompetencí RVP ZV, protože vyšla před vydáním tohoto dokumentu. Abych zakončil hodnocení učebnice pozitivně, velice oceňuji mezipředmětovou vazbu, která se vyskytuje u mnoha témat a autor učebnice ji přímo v psaném textu zmiňuje. Subjektivně bych učebnici ohodnotil dvěma body.

Objektivní hodnocení této knihy je těžké z důvodu staršího data vydání a jiné doby, ve které vznikla. Informační funkce učebnice je přiměřená věku žáků, kteří se seznamují s daným učivem. Místy až moc „obsáhlé“ definice různých vědních oborů jsou podle taxonomie příliš široké a neodpovídají tomu, že by žák měl být seznámen s obsahem tématu, nikoliv s popisem dané vědy, která tento problém zkoumá. Pokud nezkoumáme příběhové pasáže učebnice, transformační funkce je částečně plněna, protože témata jsou logicky členěna a oddělena. Ovšem největší problém spatřuji v sebevzdělávací funkci učebnice. Zpracování cvičení v knize vyžaduje hledat informace mimo učebnici, anebo je složité dohledávat v textu. Nejtěžší je podle mého názoru zhodnotit motivaci žáků pro práci s učebnicí. Z dnešního pohledu si myslím, že by žáky tato kniha již nezaujala. Ovšem v době jejího vzniku v roce 1998 mohla být situace jiná a s nízkou dostupností internetu a jiných zdrojů dokázala být pro žáky velice zajímavá právě díky příběhům a malovaným obrázkům. Objektivně bych tuto učebnici hodnotil 2,5 body.

⁸³ VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 9. ročník*. Upr. 3. vyd. Ilustroval Karel BENETKA. Učebnice pro základní školy (Albra). Úvaly: Albra, 2007. ISBN 978-80-7361-041-8, s. 72.

Tabulka č. 5 *Občanská výchova pro 8. ročník a Občanská výchova pro 9. ročník od Milana Valenty*

Občanská výchova pro 8. ročník a Občanská výchova pro 9. ročník od Milana Valenty		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
0	2	2,5
Celkem 4,5/10		

2.4.4 Výchova k občanství 8 a Výchova k občanství 9

Učebnice od vydavatelství Nová škola – *Výchova k občanství 8* a *Výchova k občanství 9* jsou vizuálně podobně zpracované jako učebnice od nakladatelství Fraus, ovšem liší se obrázkovou přílohou – v knize se nachází převážně fotografie. Doprovodný text v učebnici na mě působí velice přívětivě, jelikož je krátký, přehledně formátovaný a stručný. Klíčové body jsou zvýrazněny a zároveň dobře vybrány pro provedení vlastního zápisu do sešitu. Na konci každé kapitoly jsou otázky k zopakování probrané látky a na závěr každé učebnice je kroužkový test na několik stran.⁸⁴ Každá kniha je navíc doplněna návrhy na projekty ke každému tématu, které rozvíjejí klíčové kompetence. V knihách chybí mezipředmětová vazba, která by šla podle mého názoru výborně zakomponovat. Zajímavostí je takový „minislovníček“, který se nachází v závěru každé strany. Je zde vybráno několik klíčových pojmů, které jsou následně žákům přeloženy do angličtiny a němčiny. Celkově na mě učebnice působí sympaticky po stránce grafické i textové. Cvičení, která knihy obsahují, jsou podle mého názoru interaktivní a velice důležitá pro upevnění probírané látky. Učebnicím bych udělil v subjektivním hodnocení čtyři body.

V objektivním hodnocení učebnice skvěle splňují vybrané funkce podle taxonomie D. D. Zujeva. Informační funkci mají učebnice na vysoké úrovni, jelikož jsou všechny kapitoly srozumitelně popsány a jsou zde vystiženy hlavní body, které by podle RVP ZV měly být předány žákům, mnohdy i nad tento rámec. Transformační funkce učebnic je taktéž na vysoké úrovni, protože témata jsou členěna systematicky a logicky, tudíž orientace v učebnicích je jednoduchá. Není zřejmé, nakolik učebnice naplňují sebevzdělávací funkci,

⁸⁴ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8*, s. 81-85.

jelikož většinu témat podrobně autoři popsali již v textu. Všechna cvičení v učebnicích jsou dobře koncipována, protože je lze zvládnout za pomoci knihy, a odpovědi na tato cvičení nebudou strohá. Tuto funkci nejvíce rozvíjejí *Návrhy projektů* na konci učebnic, které žáky vybízejí ke zjišťování informací a hledání mezipředmětových vazeb.⁸⁵ Celkové hodnocení v objektivní části jsou čtyři body.

Tabulka č. 6 *Výchova k občanství 8 a Výchova k občanství 9*

Výchova k občanství 8 a Výchova k občanství 9 od Jitky Lunerové		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2	2	4
Celkem 8/10		

3. Výuka práva na základních školách podle rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání/základní školy

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání a *Rámcový vzdělávací program pro základní školy* explicitně obsahuje téma výuky práva. Na základních školách v Polské republice se délka výuky práva odvíjí, stejně tak jako v České republice, od výše zmíněných dokumentů a škol samotných. U *výchovy k občanství* jsou v České republice *očekávané výstupy* a v Polsku jsou namísto toho *obecné a detailní požadavky*. V polském vzdělávacím programu je právo rozděleno do následujících skupin: *Práva člověka a Nezletilí v právu*.⁸⁶ V českém *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání* je právo převážně v kapitole *Člověk, stát a právo*⁸⁷, ovšem lze se s ním setkat i v jiných kapitolách. V polském rámcovém vzdělávacím programu je u každého předmětu kapitola *Podmínky a způsob realizace*, který v několika větách shrne nejen znalosti a dovednosti, které by měl žák zvládat a ovládat po opuštění základní školy, ale i například náměty na tvorbu aktivit spojených s tématem *výchovy k občanství*. Kupříkladu u předmětu *vzdělání o bezpečnosti* polský rámcový

⁸⁵ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8*, s. 86-88.

⁸⁶ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 106.

⁸⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 61.

vzdělávací program uvádí: „Zásadní je rovněž formování pocitu zodpovědnosti za kvalitu poskytnuté první pomoci.“⁸⁸

3.1. Právo v polském Rámcovém vzdělávacím programu pro základní školy

Výuka práva na základních školách v Polské republice bude komparována s výukou práva na základních školách v České republice v této kapitole skrze rámcové vzdělávací programy. Polský rámcový vzdělávací program je rozdělen u *Vědy o společnosti* na dvě výše zmíněné kategorie. Obecné požadavky jsou rozděleny do čtyř skupin. V první z nich, která se nazývá *Vědění a porozumění*, je v pátém bodě uvedeno, že žák má mít základní znalost v oblasti lidských práv.⁸⁹ Ve třetí části *Porozumění sobě a rozpoznávání problémů* vyjasní vztahy mezi obcemi, představí vlastní práva a povinnosti, rozpozná porušování vlastních práv a dokáže vyargumentovat základní práva ve společnosti. V požadavcích konkrétních je právo rozděleno do dvou následujících skupin: *IV. Prawa człowieka* a *V. Nieletni wobec prawa*⁹⁰. U práv člověka jsou obecné požadavky formulovány v níže uvedených sedmi bodech. Body jsou přepsány shodně s polským *Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy* v překladu do českého jazyka:

IV. Práva člověka.

Žák:

- 1) *uzná, že lidská důstojnost je základem různých morálních systémů; vyjasní, že ona (důstojnost – pozn. autora) je zdrojem všeobecných, přirozených, nedotknutelných a nezcizitelných svobod a práv člověka; analyzuje formulace preambule Všeobecné deklarace lidských práv;*
- 2) *prokáže znalost rozdílů mezi právy a svobodami člověka; vymezí práva a svobody člověka, které jsou v Ústavě Polské republiky;*
- 3) *vyjmenuje práva dětí a dokáže analyzovat ustanovení v Úmluvě o právech dítěte;*
- 4) *uvede příklady činnosti dětského ombudsmana; představí činnost Dětského fondu Organizace spojených národů;*

⁸⁸ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 280.

⁸⁹ Tamtéž, s. 104.

⁹⁰ Tamtéž, s. 108.

- 5) *vyjmenuje práva a povinnosti politické, které jsou napsány v Ústavě Polské republiky; ukáže, že díky těmto právům může mít člověk vliv na politické dění ve veřejném prostoru;*
- 6) *ukáže, že práva člověka musí být chráněna; vyjasní roli zástupce občanských práv (v ČR ombudsman – pozn. autora) a ukáže příklady jeho činnosti;*
- 7) *představí příklady činností nevládních organizací v oblasti ochrany lidských práv; zdůvodní potřebu odporu vůči projevům netolerance proti různým menšinám.⁹¹*

V. Nezletilí a vztah k právu.

Žák:

- 1) *rozpozná chování spojené s fyzickým a psychickým násilím, včetně verbálního, buďto k sobě či jiným, vyjmenuje instituce, které poskytují pomoc v těchto případech;*
- 2) *představí výhody a nevýhody používání internetových zdrojů; rozpozná násilí v kyberprostoru a vysvětlí, jak na ni (hrozbu – pozn. autora) patřičně reagovat;*
- 3) *vyjasní, podle jakých zásad jsou nezletilí zodpovědní při spáchání trestného činu a přestupku;*
- 4) *vyjasní pravomoci policistů a úředníků jiných bezpečnostních složek a jeho práva při komunikaci s nimi.⁹²*

V polském rámcovém vzdělávacím programu jsou ještě další části, které se dotýkají témat z oblasti práva. Jako příklad bych uvedl dvě kapitoly, které se týkají regionální a lokální společnosti. V této části má žák být schopen popsat různé funkce, které jsou spojeny s vykonáváním samosprávy měst. Měl by uvést jednotlivé funkce a jejich pravomoci. V kapitole *Regionální společenství* má žák znát fungování vojvodství a jednotlivého okresu, ve kterém se nachází. Zajímavostí je, že státní symboly a jejich význam je v části *Komunity národnostní/etnické a vlast*. V deváté části *Účast občanů na veřejném životě* by měl žák uvést příklady funkce zastupitelstva a jeho zapojení do lokální samosprávy.⁹³

⁹¹ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 106.

⁹² Tamtéž, s. 106.

⁹³ Tamtéž, s. 106-108.

Zvláštní částí polského rámcového vzdělávacího programu je část jedenáctá *Demokracie v Polské republice*. Tato část je v polském dokumentu velice zdařilým spojením právních a politologických témat. Obsahem této pasáže je fungování polských úřadů a polského státu. Práva se přitom nejvíce dotýkají tato témata: systém voleb, funkce soudů, ústavnost a dodržování Ústavy v Polsku a kompetence polského parlamentu.⁹⁴

V poslední části polského rámcového vzdělávacího programu se nachází kapitola *Warunki i sposób realizacji*.⁹⁵ Tato část je podle mého názoru velice praktická a může pomoci učitelům při přípravě hodin *vědy o společnosti*. Hlavním cílem předmětu je podle této části utváření občanských a komunitních postojů.⁹⁶ Velká orientace je zde na skupiny ve společnosti, ve kterých se žák pohybuje s důrazem na sociální kruhy – od rodiny přes místní a regionální společenství až k mezinárodnímu společenství by měl žák být schopen pozorovat a reflektovat své okolí. Postoje formované vzděláváním mají za úkol vést žáka k *pocitům úcty k národnímu a světovému dědictví a k rozvoji zvědavosti, otevřenosti a toleranci*.⁹⁷ V předmětu *věda o společnosti* by měli být žáci vedeni takovými způsoby, aby dokázali samostatně řešit konflikty a problémy, uměli se rozhodnout sami za sebe nebo se s někým dohodnout při řešení různých situací. Žáci by se měli také naučit to, aby dokázali sami sebe dobře prezentovat ve společnosti. Dále mají umět přijmout odpovědnost za své jednání ve společnosti. Žáci by si také měli osvojit konvenční či nekonvenční řešení různých věcí ve společnosti. Tato část také explicitně zmiňuje, že by výuka předmětu *věda o společnosti* měla probíhat formou skupinové práce nebo projektů. Dokonce je zde požadavek, aby se žák věnoval nejméně dvěma projektům z oblasti sociologie. Jako příklad bych uvedl požadavek, podle kterého by měly být používány diskuse: „*při realizaci specifických požadavků stanovených v oddíle VI, bod 6 (problémy lokální společnosti – pozn. autora) bod 5 v oddílech IX a XII (etické jednání a rozpoznání jejich porušení a globální problémy lidstva a životní podmínky lidí – pozn. auta)*...”⁹⁸ Velice oceňuji tuto část rámcového vzdělávacího programu, jelikož vybízí učitele k tomu, aby dokázali naučit žáky hledat informace v online prostoru. Za největší přínos osobně považuji poslední část, jež se věnuje ryze praktickým doporučením, která mohou pomoci pedagogům při výuce těchto témat. Velice se doporučují

⁹⁴ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 109–110.

⁹⁵ Přeloženo jako podmínky a způsob realizace

⁹⁶ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 110.

⁹⁷ Tamtéž, s. 110.

⁹⁸ Tamtéž, s. 110.

exkurze do různých institucí (jsou zde zmíněny i online exkurze). Žáci by měly navštívit svůj obecní nebo městský úřad. Pokud se dohodnou rodiče a pedagogové, je možné, aby výuky byla realizována skrze pedagogicko-psychologické poradny, nevládní organizace nebo instituce, které poskytují kariérové poradenství.

V polském rámcovém vzdělávacím programu velice oceňuji samostatnou kapitolu *Právo a nezletilí*. Myslím si, že je velmi důležité pro žáky, aby měli přehled o svých právech a povinnostech, která se jich přímo týkají. Přestože má předmět *věda o společnosti* více hodin týdně než *výchova k občanství* a *výchova ke zdraví* v České republice, předmět není tak obsáhlý. Hlavním problémem je to, že se *věda o společnosti* vyučuje pouze v osmém ročníku. Domnívám se tedy, že mnoho žáků tento předmět nemusí tolik zajímat, jelikož se v posledním ročníku svého studia připravují na závěrečné zkoušky. Na polském rámcovém vzdělávacím programu dále oceňuji to, že narozdíl od toho českého je u mnoha témat přesnější a více definuje to hlavní, co by měl učitel žákům předat. Ovšem to může být na úkor toho, že učitel nemá tak „volné“ ruce při přípravě hodin jako je tomu u nás v České republice. Polský rámcový vzdělávací program také obsahuje krátkou část o možné realizaci výuky *vědy o společnosti*. Tato část je na konci každého předmětu a může pomoci hlavně začínajícím učitelům s přípravou hodin a zvolením vhodných aktivit.

3.2. Právo v českém Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání

Právo je v českém rámcovém vzdělávacím programu obsaženo v kapitole *Člověk ve společnosti*. Tato skupina témat je v rámcovém vzdělávacím programu rozdělena do několika „podkapitol“, které jsou koncipovány v tematických celcích. V první kapitole, která se jmenuje stejně jako celá tato skupina spojená s dějepisem, převažují politologická témata. Mnoho témat ovšem přesahuje rámec politologie a dotýkají se i oblasti práva. Jako příklad bych uvedl dva očekávané výstupy z této skupiny, které se podle mého názoru dotýkají právě již zmíněného práva. Prvním příkladem je očekávaný výstup týkající se státních symbolů, kdy žák: „objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání“.⁹⁹ Při výuce tohoto tématu by měly být žáci seznámeni s Ústavou České republiky, která v článku 14 definuje státní znaky a odkazuje se na zákon, který upravuje manipulaci se státními

⁹⁹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 59.

symboly.¹⁰⁰ Jako druhý příklad bych uvedl očekávaný výstup, kdy žák dokáže rozpoznat netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy.¹⁰¹ Při probírání tohoto tématu by měli být žáci podle mého názoru seznámeni s Listinou základních práv a svobod, která obsahuje v článku 3 to, že základní lidská práva jsou stejná pro všechny bez rozdílu rasy.¹⁰² Při výuce tohoto tématu jsem právě použil výše zmíněnou listinu, podle které žáci sedmé třídy posuzovali jednotlivé výroky, zda porušují lidská práva, či nikoliv.

Člověk, stát a hospodářství je kapitola, která se zabývá hlavně ekonomikou a okrajově právními tématy. Jako příklad bych uvedl dva očekávané výstupy: „žák dokáže rozlišit jednotlivé druhy vlastnictví a ochranu majetku; vysvětlí státní příjmy a ekonomické podpory“.¹⁰³ Obě témata jsem učil na základní škole a na základě doporučení kolegů jsem žákům rozdělil cvičení s právním textem ohledně vlastnictví. U státního rozpočtu jsem žákům představil jednotlivé státní rozpočty, které jsou vydávány formou zákonů. Tím pádem i tyto dva očekávané výstupy jsou podle mě zařaditelné do oblasti práva.

Hlavní kapitolou, kde se řeší právo v českém vzdělávacím programu, je *Člověk, stát a právo*. Převažují zde témata hlavně právní, ale vyskytují se zde i témata politologická – například výhody demokratického řízení státu. Očekávaný výstup, kde mají žáci rozlišit typy a formy států a na příkladech mají porovnat jejich znaky, spadá podle mého názoru na hranu politologie a práva. Ze strany práva bych zde očekával část mezinárodního práva pro uznání státu. Zákony a právní předpisy pro porovnání jednotlivých států jsou podle mého názoru velice důležité. Očekávaný výstup VO-9-4-02, ve kterém mají žáci popsat a porovnat úkoly jednotlivých složek státní moci ČR, uvést příklady institucí a orgánů, které se podílejí na fungování obcí, krajů a státu, podle mého názoru také zasahují do oblasti práva. Fungování samospráv a vlády ČR jsou témata politologická, ovšem i zde je nutné zasadit právní kontext jejich fungování a seznámit žáky s legislativou, která vymezuje jejich pravomoci. V očekávaném výstupu u voleb v demokratických zemích do zastupitelstev, kdy má žák objasnit skutečnost, jak výsledky toho hlasování ovlivní jeho život, je podle mého názoru téma spíše politologické. Právní rovina u této problematiky bych viděl především v tom, že žák pochopí volby ve smyslu práva – seznámí se s tím, jak fungují volby a jaká jsou pravidla

¹⁰⁰ Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů ČR 1993*. čl. 14.

¹⁰¹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 59.

¹⁰² Listina základních práv a svobod. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. čl. 4.

¹⁰³ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 60.

pro vyhlášení a konání voleb a následně pravidla pro volení zástupců. Právně ekonomickým výstupem je například také to, že žák dokáže přiměřeně uplatnit svá práva, včetně práv spotřebitele. Čistě právním výstupem je pak to, že žák respektuje oprávněné zájmy druhých lidí a posoudí význam ochrany lidských práv a svobod. Tento výstup je podle mého názoru zásadní pro výuku práva a myslím si, že by měl být nejdéle rozebírán ze všech výše zmíněných. Zároveň je těžké vyučovat toto téma, jelikož je velice obsáhlé a časová dotace pro tuto látku u *výchovy k občanství* je příliš nízká. Žáci by se měli seznámit s občanským zákoníkem, který definuje jednotlivá osobní práva, mimo jiné i ta mezi lidmi. Tímto způsobem bych také vyučoval další očekávaný výstup, kde žáci mají vyjasnit důležité právní vztahy: manželství, osobní právo a pracovní právo. Dalším očekávaným výstupem, který bych učil podobně jako předchozí, jsou smlouvy, které upravují vztahy mezi lidmi: osobní přeprava, koupě, oprava nebo pronájem věcí.¹⁰⁴

Následující očekávané výstupy, které se využívají především v rámci podpůrných opatření, jsou čistě právní a jsou podle mě velice důležité pro výuku práva: „*Žáci dodržují právních ustanovení, která se na ně vztahují a uvědomí si rizika jejich porušování.*”¹⁰⁵ Velmi důležité je tedy vysvětlit žákům právní řád České republiky (základy) a ten následně aplikovat na konkrétních příkladech ze života. Žáci by se měli důkladně seznámit s tím, kde klíčová právní ustanovení nalézt, jelikož někteří z nich nemusí pokračovat dále ve vzdělávání. Tento výstup považuji za velice důležitý, protože týká všech lidí bez ohledu na výběr povolání či životní styl. Ve výstupu *VO-9-4-09* má žák umět porovnat jednotlivé orgány, které poskytují právní ochranu občanům, a následně by měl uvést příklady těchto orgánů a jejich spolupráci při postihování trestných činů. S tímto souvisí i další očekávaný výstup, v němž má žák dokázat rozpoznat takové jednání, které je považováno za trestný čin a přestupek. Oba výše zmíněné výstupy jsou velice důležité a při výuce jim věnuji dostatek času, jelikož jsou to témata klíčová. Podobným výstupem je to, že žák musí umět rozpoznat takové jednání, které by mohlo naplňovat protiprávní jednání a umět ho zařadit mezi přestupky či trestné činy.¹⁰⁶ Tento výstup je podle mého názoru velice těžké zařadit do výuky, jelikož vyžaduje po žácích dostatečnou znalost právních předpisů, aby mohli být schopni posuzovat, zda některé jednání může být přestupkem či trestným činem.

¹⁰⁴ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 60-61.

¹⁰⁵ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 63.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 63.

Posledním očekávaným výstupem v této skupině je korupce. Žák by zde měl umět diskutovat o příčinách a důsledcích korupčního jednání. Tento výstup mě překvapil, jelikož jsem se s ním nikdy nesešel při výuce na základní škole. V učebnici *Občanská výchova 8* od nakladatelství Fraus není o korupci zmínka. Místo toho se v kapitole *Základy práva v České republice* objevuje kapitola *Politika*, ta se ale tématu korupce nevěnuje.¹⁰⁷ Ovšem učebnice *Výchova k občanství 8* se tématu korupce věnuje na necelé straně.¹⁰⁸ Učebnice začíná kapitolu *Korupce* dvěma příběhy, které jsou příklady z reálného prostředí. Následují pak dvě otázky pro žáky, zda znají nějaké korupční jednání z médií a zda bylo potrestáno. Dále následuje krátký text, který definuje, co to korupce je a jakými způsoby je prováděna. Následující cvičení se šesti příklady, kdy mají žáci rozebrat, proč se v těchto příkladech jedinci či firmy dopustili korupce, považují za velice zdařilé.¹⁰⁹ Velice oceňuji tento očekávaný přístup, o kterém jsem neměl ponětí, že existuje. Výuka toho výstupu může být zajímavě pojata formou čtení různých článků z médií, která se korupci poměrně detailně věnují.

Do *minimální doporučené úrovně pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření* řadí český rámcový vzdělávací program jedenáct doporučení. Mnohá z doporučení jsou podle mého názoru zakomponována v očekávaných výstupech a jsou nadbytečná. Jako příklad bych uvedl *VO-9-4-08p*, který se vztahuje k očekávanému výstupu *VO-9-4-08*, který je napsán takto: „*dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomuje si rizika jejich porušování*“.¹¹⁰ Doporučení k tomuto výstupu zní: „*uvědomuje si rizika porušování právních ustanovení a důsledky protiprávního jednání*“.¹¹¹ Podle mého názoru je doporučení pouze parafrázovaný výstup, který je ještě rozšířen o důsledky. Příklad dobrého doporučení bych uvedl u *VO-9-4-09p*, který rozšiřuje očekávaný výstup o orgánech činných v trestním řízení v České republice. Druhé doporučení navrhuje, aby žák dokázal vyřídit své osobní záležitosti s úřady, dokázal s nimi běžně komunikovat a v případě nejasností se dokázal vhodným způsobem zeptat.¹¹² Podle mého názoru je toto doporučení

¹⁰⁷ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 84.

¹⁰⁸ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 78-79.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 79.

¹¹⁰ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 61.

¹¹¹ Tamtéž, s. 62.

¹¹² Tamtéž, s. 62.

velice dobré, ovšem jeho realizace může být při výuce náročná. Pedagog musí znát a umět mnoho forem komunikace s úřady a podle mého názoru se nemusí se všemi setkat.

Učivo zařazené rámcovým vzdělávacím programem do této kategorie je podle mého názoru poměrně dobře vypsáno, ovšem jsou zde i témata, která jsou podle mě nedostatečně vysvětlena. Vypíši následujících sedm bodů, které jsou zmíněny s připojeným komentářem. První je *právní základ státu*, kde jsou zmíněny znaky státu, typy a formy státu; státní občanství ČR; Ústava ČR; složky státní moci, jejich orgány a instituce a obrana státu. Tato téma je velice obsáhlá a nelze je podle mého názoru podrobně rozebrat v časové dotaci hodin předmětu. Učivo je u této látky velice dobře a jasně vypsáno. U *státní správy a samosprávy* to jsou orgány a instituce státní správy a samosprávy s jejich úkoly. Podle mého názoru by zde mohly být vypsány konkrétní příklady, které by měl učitel během výuky toho tématu zmínit žákům. Učivo u této látky je podle mého přesvědčení nedostatečně upřesněno. Ocenil bych, kdyby zde byla vypsána ta zastupitelstva, která jsou pro výuku nejdůležitější – zda to jsou obecní či krajská zastupitelstva. V *principech demokracie* se RVP ZV zmiňuje o znacích demokratického způsobu rozhodování, politickém pluralismu, významu a formě voleb do zastupitelstev. Domnívám se, že význam a formy voleb do zastupitelstev by měly být rozebrány v kapitole samospráv, jelikož to tvoří jeden celek, který je podle mého názoru zbytečné takovým způsobem rozdělovat.

U *lidských práv* velice oceňuji zmínku o právech dítěte, jelikož to je opravdu důležité téma, které by měli žáci znát. Z vlastních zkušeností vím, že toto téma žáky baví a jsou rádi, když si mohou přečíst Úmluvu o právech dítěte, protože se dozví některá ze svých práv. Zajímají je jejich práva a to, jak samotný dokument vznikl. Téma šikany a diskriminace bych naopak vyčlenil z této celé části a udělal z něho kapitolu samostatnou, jelikož to je důležité téma, které mohou žáci znát, či se přímo stát obětí. Se šikanou, diskriminací a dalšími prvky patologického chování se mohou žáci setkat ve svém životě, a proto jsem při výuce tohoto tématu vyčlenil několik hodin VOZ přímo pro tuto problematiku. *Právní řád České republiky* je téma pro žáky také zajímavé a je velice dobře zpracováno ve všech učenicích, které jsem již zmínil. Například v učebnici *Občanská výchova 8* je názorně graficky zpracován systém práva, který následně tvoří právní řád České republiky¹¹³, či v učebnici *Výchova k občanství 8*

¹¹³ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 61.

je rozsáhlý pojmový aparát, který souvisí s právním systémem v naší zemi.¹¹⁴ Stejně tak dobře je zpracováno *Právo v každodenním životě*. Obě učebnice bohatě popisují právní vztahy a závazky, které vyplývají z právního řádu. Ovšem téma *Protiprávní jednání* je v učebnici *Občanská výchova 8* dle mého názoru nedostatečně zpracováno, jelikož neobsahuje mnoho příkladů. Přestože se zde nachází pěkná tabulka s účastníky řízení¹¹⁵, není zde doprovodný text, který by mohl žákům pomoci při orientaci v tomto tématu. Ovšem ve druhé učebnici je tato látka dostatečně obsáhlá i s doprovodným textem, který může posloužit i učitelům při přípravě hodin s následnými aktivitami.^{116 117}

4. Komparace výuky práva – kritérium komparace a výběru témat

V následujících kapitolách budu komparovat dvě témata z oblasti práva. Komparace bude probíhat v první části skrze rámcový vzdělávací program České a Polské republiky, poté bude dané téma komparováno podle výkladu v učebnicích. Vybranou problematiku budu v první kapitole komparovat v polském rámcovém vzdělávacím programu z pohledu *všeobecných požadavků a konkrétních požadavků* a poté se pokusím o zařazení v oblasti *podmínky a způsob realizace*. V českém rámcovém vzdělávacím programu budu vycházet ze vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*. Primární komparace témat bude z *očekávaných výstupů*. Zohledním zde také *minimální doporučenou úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření* a následně téma propojím s vybraným učivem z RVP ZV. Nakonec se pokusím vypsát zásadní rozdíly, které se vyskytují v obou zmíněných dokumentech. Zkusím se zaměřit i na společné rysy, které dané dokumenty mohou obsahovat u jednotlivých témat. V polském rámcovém vzdělávacím programu budu komparovat a vybírat témata pouze z předmětu *věda o společnosti*.

V následující kapitole budou vybraná právní témata komparována z pohledu učebnic výchovy k občanství obou zemí. Budu srovnávat styl, kterým je dané téma zpracováno v konkrétních učebnicích. Dále budu hledat rozdíly v grafickém zpracování témat a doprovodných aktivit k problematice. Zabývat se budu také zpracováním jednotlivých témat i

¹¹⁴ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 70.

¹¹⁵ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 78.

¹¹⁶ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 74.

¹¹⁷ MŠMT. *Rámcový vzdělávací programu pro základní vzdělávání*, s. 62.

s možným rozdílem v postoji společností daných zemí. Učebnice z České republiky jsem již detailně rozebíral výše, a proto vždy vyberu jednu učebnici, která mi na dané téma přišla nejzajímavěji zpracována. U polských učebnic budu primárně vycházet z knihy *Dnes a zítra*, která je na polských základních školách nejrozšířenější. V závěru se pokusím vypsát společné rysy učebnic z obou zemí.

Prvním tématem, které budu komparovat, je ústavní právo. Témata spojená s Ústavou jsou obsažena v polském rámcovém vzdělávacím programu v *podrobných požadavcích*¹¹⁸ a v českém RVP ZV v kapitole *Člověk, stát a právo*.¹¹⁹ Téma jsem zvolil z důvodu významnosti obou ústav, které jsou důležité pro každého občana daného státu.

Druhým vybraným tématem je právo a nezletilí. Téma považuji za velice hodnotné, jelikož seznámí žáky s právním systémem obou zemí a ukáže jim, že existuje mnoho zákonů, které se jich přímo týkají a mohou se na ně odkazovat, pokud by byla jejich práva porušena. V českém RVP je právo popsáno obecněji (*VO-9-4-08*): *žák: „dodržuje právní ustanovení, která se na něj vztahují...“*¹²⁰. V polském rámcovém vzdělávacím programu je toto téma samostatně zpracované v kapitole *Nezletilí v právním systému*.¹²¹

4.1. Komparace vybraných témat v rámcových vzdělávacích programech

4.1.1. Ústava a ústavní zákony

Při procházení RVP ZV mě velmi překvapilo, že téma Ústavy není explicitně zmíněno v očekávaných výstupech. Místo toho jsou zde obecnější formulace, které jsem již popsal výše. Očekávané výstupy, které bych spojil s ústavními zákony ČR, jsou například u výstupu *VO-9-4-01*, kdy má žák *rozlišit formy států a na příkladech porovnat jejich znaky*.¹²² Téma Ústavy by zde mohlo být probíráno podle mého názoru více. U výstupu *VO-9-4-08*, který jsem zmínil v kapitole čtyři, se nabízí téma Ústavy a ústavních zákonů, ovšem dovětek *„... a uvědomuje si rizika jejich porušení“*¹²³ ve mně evokuje, že je zde spíše zamýšleno trestní právo a trestní řád. Kapitola *Minimální doporučená úroveň pro úpravu očekávaných*

¹¹⁸ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 108.

¹¹⁹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací programu pro základní vzdělávání*, s. 61-62.

¹²⁰ Tamtéž, s. 61.

¹²¹ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 106.

¹²² MŠMT. *Rámcový vzdělávací programu pro základní vzdělávání*, s. 61.

¹²³ Tamtéž, s. 61.

výstupů v rámci podpůrných opatření taktéž explicitně nezmiňuje Ústavu. Kapitola *Učivo* doplňuje, že mezi probíranou látku u výstupu *VO-9-4-01* patří také Ústava ČR.¹²⁴ Dále je v učivu uvedeno také téma lidských práv, kde se domnívám (a z vlastní zkušenosti soudím), že se žáci mají seznámit s Listinou základních práv a svobod, která je součástí Ústavy České republiky.

Polský rámcový vzdělávací program se Ústavě věnuje přímo explicitně, jelikož uvádí, že: „žák: ...vyjmenuje práva a svobody, které jsou zakotveny v Ústavě Polské republiky”.¹²⁵ RVP se dále odkazuje na Ústavu Polské republiky v pátém bodě ve stejné kapitole, kdy má žák: „vyjmenovat politická práva a svobody, které jsou zakotveny v Ústavě Polské republiky...”.¹²⁶ Po žákovi je tedy vyžadována znalost Ústavy a článků, které se týkají těchto témat. Na rozdíl od české Ústavy, kde jsou práva dětí zakomponována v Listině základních práv a svobod, v polské Ústavě tento článek není, tudíž je zde vlastní právní úprava u práv dětí.¹²⁷ Polský rámcový vzdělávací program dále Ústavu uvádí v kapitole *VIII. Národnostní/etnické komunity a vlast*,¹²⁸ ovšem zde se jedná o ochranu národnostních menšin. Poslední téma, kde se Ústava zmiňuje, je v kapitole *XI. Demokracie v Polské republice*. Zde má žák podle tohoto dokumentu v bodě sedm: „vyjasnit zásadu ústavnosti; podrobně vyjmenovat specifické ustanovení v Ústavě Polské republiky týkající se daného tématu; uvést pravomoci Ústavního soudu Polské republiky;”¹²⁹ V poslední kapitole *Obsah výuky – podrobné požadavky* je také Ústava zmíněna v páté kapitole *Já – součást společnosti*, kde se má žák podrobně seznámit s „důležitými právními dokumenty – Ústava Polské republiky a Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením”.¹³⁰

Obecně lze tedy říci, že téma ústavy a ústavních zákonů je lépe popsáno v polském rámcovém vzdělávacím programu. Ústavnost a ústava samotná je zde rozebírána ve třech okruzích – *Práva člověka, Národnostní a etnické komunity a Vlast a demokracie v Polské republice*. V českém RVP ZV je Ústava zmíněna pouze jednou, a to v kapitole *Učivo*. Bude zajímavé po nové revizi RVP ZV sledovat, jak se téma ústavy a ústavnosti v České republice

¹²⁴ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 62.

¹²⁵ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 106.

¹²⁶ Tamtéž, s. 106.

¹²⁷ čl. 72 KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, 2 kwietnia 1997 r.

¹²⁸ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 107.

¹²⁹ Tamtéž, s. 109.

¹³⁰ Tamtéž, s. 231.

promění a zda bude také explicitně popsáno v RVP ZV. Myslím si, že takto důležitý dokument by měl být v rámcovém vzdělávacím programu řazen mezi očekávané výstupy podobně, jako tomu je v polském rámcovém vzdělávacím programu. Základní orientace, kterou by měl žák mít, by zde měla být zmíněna. Z vlastní zkušenosti vím, že jsme společně s kolegy na základní škole při přípravě výuky diskutovali o tom, do jaké míry a hloubky by tato znalost měla být požadována po žácích. Polskému rámcovému vzdělávacím programu bych vytkl pouze jednu věc. Očekával bych, že v kapitole *Podmínky a způsob realizace* bude zmíněno téma Ústavy. Ovšem domnívám se, že Ústava je předtím natolik zmiňována, že to nejspíše při tvorbě tohoto dokumentu nebylo potřeba.

4.1.2. Nezletilí a právo

V českém rámcovém vzdělávacím programu se vztah práva a nezletilých řeší nejvíce v očekávaném výstupu *VO-9-4-05*, tedy že žák podle očekávaného výstupu dokáže přiměřeně uplatnit svá práva. Dále se v tomto výstupu hovoří o ochraně lidských práv a svobod.¹³¹ Dalším výstupem je *VO-9-4-07* a *VO-9-4-08*, přičemž první zmíněný výstup je o příkladech smluv, které upravují občanskoprávní vztahy. U druhého výstupu má žák dodržovat právní ustanovení, která se na něj vztahují, a uvědomovat si rizika jejich porušení.¹³² Velice oceňuji *Minimální doporučenou úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření*, která uvádí, že má žák u výstupu *VO-9-4-05* umět vysvětlit na příkladu reklamaci výrobku. Myslím si, že to je dobrá znalost, jelikož se s touto situací každý v životě setká. Dalším opravdu důležitým doporučením je, že žák umí poznat, kdy jsou porušována jeho práva jakožto spotřebitele.¹³³ V kapitole *Učivo* je u *Práva v každodenním životě* uvedeno, že má žák poznat právní vztahy a závazky vyplývající ze smluv. Opět se zde píše o základních právech spotřebitele a styku s úřady.

V polském rámcovém vzdělávacím programu se tomuto tématu věnuje celá kapitola *V. Nezletilí a právo*. Jelikož jsem většinu polského rámcového vzdělávacího programu vypisoval výše, zde stručně shrnu jen jednotlivé body. Žák má rozpoznat nejen fyzické, ale také verbální násilí proti sobě či jiné osobě. Je zde také zmíněn kyberprostor, kde by měl žák znát, jak by měl reagovat na případné hrozby. Dalším bodem je také to, že by měl žák

¹³¹ MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 61.

¹³² Tamtéž, s. 61.

¹³³ Tamtéž, s. 61.

vyjasnit, co je to přestupek a trestný čin a jak jsou jako nezletilí odpovědní. V posledním bodě by měl žák znát funkci policie a jiných bezpečnostních složek. Měl by také vědět, jak s nimi komunikovat.¹³⁴ V kapitole *Celkové RVP - obecné požadavky* je napsáno, že by žák měl „znát základy práva v Polské republice“¹³⁵ a „žák dokáže popsat způsob a činnost soudních orgánů a orgánu činných v trestním řízení v Polské republice.“¹³⁶

V české části RVP ZV mě překvapuje důraz na obecnost využití práva. V polském RVP jsou témata podrobněji sepsána a jsou dokonce uvedena v samostatné kategorii. Dále u polského rámcového vzdělávacího programu oceňuji, že jsou zde žáci vedeni k tomu, aby dokázali rozpoznat fyzické a psychické násilí proti sobě či jiným lidem. Myslím si, že taková část chybí v českém rámcovém vzdělávacím programu. Z vlastní zkušenosti mohu říct, že téma šikany a kyberprostoru mi bylo doporučeno projít s devátou třídou právě před kapitolou práva. Jelikož jsem v té době již měl znalost polského rámcového vzdělávacího programu a polské učebnice *Dnes i zítra*, inspiroval jsem se tím při přípravě na hodinu kyberšikany. V českém RVP ZV je patrné, že vznikl v době, kdy ještě tato témata nebyla tolik společensky vyžadována, tudíž je nemůže reflektovat. Myslím si, že je obecně lepší, pokud je výuka práva směřována po „českém“ vzoru, jelikož to mohou žáci využít i později ve svém životě. Ovšem je také důležité, aby si žáci uvědomili, že je rozdíl mezi mladistvým a dospělým, který dobře popisuje polská učebnice na začátku své kapitoly.

4.2. Komparace vybraných témat v učebnicích výchovy k občanství

Ke komparaci vybraných témat z *výchovy k občanství* budu používat učebnici od Frause *Občanská výchova 8* a *Výchova k občanství 8* od vydavatelství Nová škola. V předmětu *věda o společnosti* budu primárně vycházet z učebnice *Dnes a zítra* od vydavatelství Nowa era. Při komparaci jednotlivých témat budu vždy popisovat dané téma v českých učebnicích a následně v těch polských. V posledním odstavci u každé kapitoly shrnu hlavní rozdíly a případně mé zkušenosti s výukou daných témat.

4.2.1 Ústava a ústavní zákony v učebnicích

¹³⁴ *Podstawa programowa dla szkół podstawowych*, s. 106.

¹³⁵ Tamtéž, s. 256.

¹³⁶ Tamtéž, s. 256.

Prvně budu popisovat učebnici od Frause, která se Ústavě a ústavnímu právu věnuje na několika stranách. V kapitole *Právní minimum* učebnice seznamuje žáky s tím, co jsou to zákony a proč je máme.¹³⁷ U kapitoly *Právo tvoří systém* učebnice popisuje na pěkném schématu to, co je právní systém, právní předpis a právní norma. Žáci mají následně v cvičení rozhodnout, o kterou formu jde. V nabídce je také Ústava ČR. Ve shrnutí pod tímto cvičením je další schéma, které žáky seznamuje s tím, která právní odvětví máme, a mezi nimi se nachází i ústavní.¹³⁸ V učebnici *Výchova k občanství 8* se téma spojené s Ústavou a právem poprvé objevuje v kapitole *Já-občan*, kdy jsou žáci seznámeni s fungováním české demokratické společnosti. Učebnice plynule přechází do další kapitoly, která se jmenuje *Ústava České republiky*.¹³⁹

V učebnici od Frause se v tématu Ústavy autoři knihy rozhodli postupovat „zespoda“ – to znamená, že Ústava jako samotná je popisována v navazující kapitole *Ústavní zákony*.¹⁴⁰ Tato kapitola začíná připomínkou o Aristotelovi, který prohlásil, že *lidé jsou společenská bytost, a aby spolu dobře vycházeli, tak si vytvořili pravidla, kterými se řídí... .. některá pravidla jsou důležitější než jiná a v této kapitole je poznáš*.¹⁴¹ Takto zvolený úvod mi od autorů přijde velice dobrý, jelikož dokáže žákům na dobrém příkladu vysvětlit důležitost Ústavy a ústavních zákonů. Učebnice dále seznamuje žáky s pojmy, jako jsou například hlavy Ústavy, Listina základních práv a svobod a preambule Ústavy. Následuje cvičení, kde mají žáci za úkol vypsát jednotlivé hlavy Ústavy a vybrat, která je pro ně samotné nejdůležitější.¹⁴² Učebnice *Výchova k občanství 8* začíná kapitolu *Ústava České republiky* citací z preambule. Následně mají žáci vysvětlit, co to je Ústava. Poté na čtyřech stranách autoři učebnice popisují Ústavu ČR z teoretického hlediska. Jsou zde kapitoly ke každé hlavě Ústavy a doplňující schémata. Například v kapitole *Hlava třetí – moc výkonná* jsou žáci teoreticky seznámeni s obsahem této hlavy. Následně mají ve cvičení vypsát jednotlivá ministerstva, která znají. Dále mají u nich uvést jejich hlavní priority. Velice oceňuji druhou otázku v tomto cvičení: „*Představte si, že jste v čele některého ministerstva. Co by bylo*

¹³⁷ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 56.

¹³⁸ Tamtéž, s. 61.

¹³⁹ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 65.

¹⁴⁰ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 68.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 68.

¹⁴² URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 68-69.

vaším cílem?”¹⁴³ Podle mého názoru je to dobré cvičení, které žákům umožní aplikovat jejich poznatky na situaci, kterou si sami vytváří.

Učebnice od Frause dále pokračuje státními symboly a jednotlivými kapitolami, které kopírují hlavy Ústavy České republiky. Nachází se zde mnoho obrázků a cvičení pro zopakování si probírané látky. Myslím si, že ústava a ústavní právo je v této učebnici velice dobře vysvětlené a pomůže žákům při orientaci. Naproti tomu v učebnici *Výchova k občanství 8* je téma ústavy „nahuštěné” na čtyři stránky a není zde mnoho doprovodných aktivit pro žáky. Obě učebnice zmiňují Listinu základních práv a svobod, přičemž učebnice od Frause k tomuto tématu doplnila cvičení, kdy mají žáci přiřadit k jednotlivým obrázkům čtyři vlastnosti lidských práv: nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost.¹⁴⁴ Druhá učebnice Listinu popisuje z více teoretického hlediska, kdy nabízí žákům členění do šesti hlav se stručným popisem. Bohužel se zde nenachází žádné cvičení či možnost, aby se žáci mohli více projevit. Téma je před shrnutím zakončeno větou: „*Za pomoci vyučujícího si uvedená základní práva blíže vysvětlete a diskutujte o nich.*”¹⁴⁵ Podle mého názoru je tato učebnice příliš konkrétní u toho tématu, což může pomoci vyučujícímu a naopak ztížit pochopení dané látky žákům. Ocenil bych zde více cvičení, která by dala žákům možnost si odpočinout.

V polské učebnici je téma právo obsaženo v kapitole *Práva člověka*, kdy učebnice začíná dlouhým textem o historii práv. Seznamuje žáky s historií vzniku práv a s náboženstvími, která také formovala jistá pravidla chování.¹⁴⁶ Ústava zde není explicitně zmíněna, spíše se učebnice zaměřuje v této kapitole na historii práv člověka a na nezletilé. Ukázka z Ústavy Polské republiky se nachází v kapitole *Seznam práv člověka*. Je zde vytvořená tabulka, kde jsou vypsána hlavní práva, která jsou v polské Ústavě. Jako příklad bych uvedl ukázky ze všech tří kapitol, které jsou zmíněny v učebnici. Ve sloupci *Osobní práva a svobody* je uveden *zákaz mučení (čl. 40)*. Ve sloupci *Politická práva a svobody* je například uvedeno *právo na informaci o činnosti veřejně činných orgánů (čl. 61)* a v posledním řádku *Ekonomická, kulturní a sociální práva a svobody* bych jako příklad uvedl

¹⁴³ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 66.

¹⁴⁴ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 81.

¹⁴⁵ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 68.

¹⁴⁶ KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*, s. 44.

*právo na vlastnictví (čl. 64).*¹⁴⁷ Příklady jsem uvedl proto, že mi přijde velice zdařilé vypsát hlavní práva a svobody přehledně s jednotlivými články v ústavě. Za velice zdařilé také považuji, že celá polská Ústava je obsažena v učebnici jako příloha na posledních stránkách.¹⁴⁸ Podle mého názoru je velice dobré cvičení na straně 51, kde mají žáci za úkol například ve cvičení číslo jedna najít vyjmenované části Ústavy (*články: 47, 60, 61.1, 70.4, 71.1*) a mají rozhodnout, zda jsou v uvedených člancích politické svobody a politická práva. Dále mají žáci uvést příklady z textu, který obsahuje lidská práva druhé generace.¹⁴⁹ Ve druhém cvičení mají žáci najít příklady politických práv a svobod, které jsou jim garantovány Ústavou Polské republiky. Ta je dále detailně rozebírána spíše v politologii. Vysvětlována je spíše z pohledu formy vlády, nikoliv tolik jako právní dokument. Na straně 141–141 v této učebnici je Ústava detailněji popsána. Je zde i její rozložení na jednotlivé kapitoly. Následující cvičení na konci kapitoly je opět zaměřené na Ústavu spíše z pohledu politologického. Jako příklad bych uvedl otázku: „*Změny v Ústavě Polské republiky můžou být schváleny nejméně 2/3 většinou hlasů... Pokus se vymyslet, z jakého důvodu je špatné často měnit ústavní zákony. Řekni nejméně dva hlavní důvody.*”¹⁵⁰

Celkově lze říci, že toto téma je pojato ve dvou hlavních směrech – výlučně v teoretickém, nebo spíše v praktickém/hravém. Do první kategorie bych zařadil českou učebnici *Výchova k občanství 8* a polskou učebnici *Dnes i zítra*. Obě učebnice jsou založené na textovém zpracování témat s velkým důrazem na fakta. U polské učebnice je to o něco volnější, jelikož je zde i několik příkladů z historie. Zajímavé je, že je zde Ústava a právo jako takové hodně postavené na lidských právech. Právní kapitola dále pokračuje tématy, kterými jsou *Ochrana práv člověka*, *Nebezpečí pro nezletilé (s velkým důrazem na kyberprostor – pozn. autora)* a *Nezletilí a právo*. Ústavě samotné se učebnice v kapitole *Práva* nevěnuje. Polská učebnice se ještě poměrně detailně věnuje ústavě v kapitole *Demokratická země Polsko*, přičemž je ústava představena spíše ve světle politologickém a jako forma vlády. Zajímavé je schéma na straně 140–141, kdy se autoři učebnice rozhodli velice pěkně graficky vysvětlit funkci Ústavy Polské republiky.¹⁵¹

¹⁴⁷ KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*, s. 49.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 225-264.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 51.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 142.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 140-141.

Ve druhé skupině bych viděl učebnici od Frause, která je poměrně dosti dobře členěná na jednotlivé úseky. Ústavě samotné věnuje učebnice dvojstranu s mnoha schémata. Je také doplněna o některé velmi dobré aktivity, které mohou pomoci žákům. Myslím si, že by žáky nejvíce bavilo podání učebnice od Frause, jelikož je zde pro ně i mnoho kreativních cvičení.

Zajímavým rozdílem je také to, že ústava je v českých učebnicích výlučně v první kapitole. Je zde detailně rozebírána a popisována spíše z hlediska práva. Pak jsou každé hlavě věnovány kratší či delší kapitoly. V polské učebnici je ústava také představena u práva, ovšem její větší rozbor je až v kapitole politologické. Učebnice ústavu vykládá jako něco, co je důležitější z pohledu politologického a co zaručuje svobody lidem. U českých učebnic jsem nabyl dojmu, že je téma ústavy méně zasazené do kontextu státu a politiky a spíše je zpracováno „více neutrálně“ z pohledu práva.

4.2.2. Nezletilí a právo v učebnicích

V učebnici od Frause se nejvíce tomuto tématu věnuje kapitola *Právní vztahy*. V ní jsou žáci seznámeni s celou řadou právních vztahů. Kapitola učebnice začíná krátkým textem, který hned v první větě připomene žákům, že jsou součástí právních vztahů. Text začíná: „Aniž o tom víš, během svého života jsi určitě vstoupil(a) do celé řady právních vztahů. Neboj se, neznamená to, že jsi někde něco porušil(a)...“¹⁵² Text dále žáky seznamuje s tím, že pokud by neuzavřeli žádný právní vztah, nemohli by si například koupit jídlo nebo by museli všude chodit pěšky. V dalším teoretickém odstavci autoři učebnice žákům předkládají další příklady právních vztahů (například zájmové kroužky, výpůjčka knihy z knihovny, zápis na školu či uzavření manželství).¹⁵³

Učebnice *Výchova k občanství 8* začíná toto téma zpracovávat v kapitole *Právní vztahy a právní normy*, kde žáky seznamuje velice teoreticky s tím, co jsou to právní vztahy. V krátkém odstavci, kterým začíná tato kapitola, ovšem explicitně žákům nepředstaví to, že jsou již součástí právních vztahů. U schématu rozdělení na fyzické a právnické osoby učebnice zmiňuje, že: „nezletilé děti zastupují jejich rodiče nebo jiní zákonní zástupci“.¹⁵⁴ Dále se tomuto tématu věnuje kapitola *Právní jednání*, kde autoři učebnice uvádějí, že:

¹⁵² URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 64.

¹⁵³ Tamtéž, s. 64.

¹⁵⁴ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 69.

„Osoby mladší (nezletilí) jsou způsobilé k právním jednáním přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých osob jejich věku“.¹⁵⁵ V kapitole *Smlouva* jsou žáci seznámeni s tím, že smlouvy mohou také vznikat ústně, například pokud si koupí zmrzlinu ve stánku, či jednáním – když například nastoupí do vlaku.¹⁵⁶

Učebnice od Frause dále pokračuje cvičením na právní vztahy, které může mladistvý sám uzavřít. Je zde cvičení, kde se mají žáci rozhodnout, zda mohou podle našeho práva vykonat následující činnosti: koupit si mobilní telefon, alkohol či automobil, zdědit dům, hrát na výherních automatech, sázet v sázkové kanceláři, mít pohlavní styk či uzavřít manželství.¹⁵⁷ Kapitola je zakončena seznámením žáků s pojmy jako je způsobilost k právním povinnostem a způsobilost k právním úkonům. Poslední cvičení v této kapitole nabádá žáky k tomu, aby hledali v občanském zákoníku, zda je možné získat plnou svéprávnost před dovršením 18 let.¹⁵⁸

Učebnice *Výchova k občanství 8* pokračuje *Příklady smluv, se kterými se často setkáváme*. Zde žáky seznamuje s druhy smluv, které i oni sami uzavírají. Například u smlouvy o přepravě se píše, že ji „uzavírá každý z nás, kdo zaplatí jízdné“, ovšem není zde explicitně řečeno, že se toto vztahuje i na nezletilé.¹⁵⁹ *Výchova k občanství 8* pokračuje kapitolou *Reklamace*, kde seznamuje žáky s postupem při podmínkách a způsobu uplatnění práva z vadného plnění. Učebnice od Frause se tématu reklamací nevěnuje.

Polská učebnice *Dnes a zítra* se věnuje právním vztahům nezletilých ve dvou kapitolách: *Bezpečnost nezletilých* a *Nezletilí a právo*. V první kapitole se učebnice více orientuje na bezpečnost jedince ve společnosti a hlavně také na to, jak rozpoznat agresivní fyzické či psychické chování vůči jedinci.¹⁶⁰ Zhruba necelá polovina kapitoly (tj. jedna stránka) se věnuje bezpečnosti jedince na internetu. V této pasáži se chci více věnovat a rozebírat druhou výše uvedenou kapitolu. Ta začíná definicí toho, kdo je považován za

¹⁵⁵ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 71.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 71.

¹⁵⁷ URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia*, s. 66.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 66.

¹⁵⁹ LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*, s. 72.

¹⁶⁰ KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*, s. 56-58.

nezletilého. Zajímavostí je rozdělení označení pro takovou osobu, kdy se v případě civilního práva tyto osoby označují za nepnoleté a v trestním právu jako nezletilí.¹⁶¹

Začátek této kapitoly je pojat čistě teoreticky, kde se v textu nachází popis skutečností. Stránka neobsahuje jakékoliv obrázky, cvičení či doprovodné aktivity pro žáky. Kapitola popisuje spíše důsledky protiprávního jednání nezletilých a následné tresty, které mohou tyto osoby za prohřešky dostat. V podkapitole *Policie a její oprávnění* učebnice v bodech vyjmenovává oprávnění policie Polské republiky (např. legitimizování osob, zadržení lidí, hlídkování atd.) s následným krátkým komentářem, který dovysvětluje jednotlivé body. V polovině této kapitoly se nachází graf, který seznamuje žáky s pozitivním či negativním postojem obyvatel Polska vůči policii. Dále jsou v této kapitole rozebírány jednotlivé bezpečnostní složky a jejich pravomoci. Kapitola je zakončena *Cvičeními*, která prohlubují znalost žáků v dané problematice. Otázky jsou víceméně cíleny na faktografické znalosti dané problematiky. Jako příklad bych uvedl třetí cvičení. V něm mají žáci z ukázky zákona o nezletilých vybrat jedno tvrzení, které se zakládá na pravdě. V následujícím cvičení mají žáci za úkol popsat, jak se přesně zachází s osobami mezi 13. a 17. rokem, pokud se proviní proti zákonům.¹⁶²

Velice mě překvapilo podrobné zpracování tématu v českých učebnicích. Očekával bych, že když se polský rámcový vzdělávací program více zaměřuje na mladistvé, bude tomu odpovídat učebnice *vědy o společnosti*. Překvapilo mě, že v polské učebnici je právo a nezletilí bráno čistě z faktografického pohledu, nikoli z praktického, jako je tomu v českých učebnicích. Polovina kapitoly je v polské knize věnována popisu jednotlivých bezpečnostních sborů. Oceňuji hlavně učebnici od Frause, kde jsou žáci na názorných příkladech seznámeni s právními závazky, které se týkají každého z nás. Myslím si, že by popis těchto situací a následná cvičení žáky velice bavila. U druhé české učebnice oceňuji, že je zde kompletní pojmový aparát, který může žákům i učitelům pomoci v orientaci při probírání dané látky. U polské knihy bych toho mnoho neoceníl, jelikož takto zajímavá kapitola je podle mého názoru pro žáky velice nezajímavě a stroze popsána. Myslím si, že by zde měl být větší počet cvičení, která by žákům ukázala důležitost tohoto tématu. Z vlastní zkušenosti koneckonců také usuzuji, že žáky více baví aktivity, které jsou spojeny s jejich právními závazky.

¹⁶¹ KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*, s. 61.

¹⁶² Tamtéž, s. 64-65.

Domnívám se, že více teorie, která je obsažena v polské učebnici *Dnes i zítra* a v české *Výchova k občanství 8*, patří spíše na střední školy. Dalším problémem je to, že se hodinová dotace *výchovy k občanství* na základních školách snižuje, tudíž zbyde méně času na probírání tohoto tématu. Považuji jej za velice důležité, jelikož se právní závazky dají žákům vysvětlit jako něco, čeho se nemusí bát a naopak za některé mohou být i vděční.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, jaké jsou hlavní rozdíly ve výuce *výchovy k občanství* v České republice a *vědy o společnosti* v Polské republice. Při komparaci jsem zjistil, že témata, která obsahuje předmět *výchova k občanství*, jsou v Polsku rozdělena do několika předmětů. Velice mě překvapil předmět s názvem *Wychowanie do życia w rodzinie*, který se vyučuje ve čtvrtém ročníku na základních školách. Ovšem průběh výuky tohoto předmětu a jeho samotný koncept jsem zčásti nepochopil. Z toho, co jsem se dozvěděl, mi vyplynulo, že předmět je vyučován ve volnější formě, jelikož je adresován mladším žákům. Velice oceňuji vyučovací hodinu *Edukacja dla bezpieczeństwa*. Samotný předmět *Wiedza o Społeczeństwie* mi přišel spíše zaměřený na humanitní témata, která jsou u nás převážně vyučována na středních školách. Pokud bych se měl pokusit o zařazení tohoto předmětu do české analogie, zařadil bych jej jako mezistupeň *výchovy k občanství* a *společenskovední základ* na středních školách. Z vlastní zkušenosti a díky radám svých kolegů na základní škole jsem zjistil, že VOZ na škole, kde učím, plní hlavně funkci výchovného předmětu, nikoliv hodiny, kde je cílem žáky seznámit s co nejvíce faktografickými pojmy.

Při komparaci učebnic mě překvapil způsob zpracování polských knih, jelikož se stále snaží mít co nejaktuálnější informace. Obecně by se dalo říci, že polské učebnice jsou více zaměřené na text a na práci s ním, kdežto učebnice české jsou zaměřeny především na doprovodné aktivity. Co se týče mezipředmětových vztahů, velice kladně bych hodnotil učebnice české, protože jsou hodně propojeny například s dějepisem. Grafické zpracování je specifické pro každou zemi, ovšem s tím rozdílem, že v polských učebnicích převládají tabulky, grafy a fotky, kdežto v českých učebnicích jsou to spíše kreslené obrázky a je zde patrná snaha autorů učebnic co nejvíce přiblížit žákům – dětem.

Rámcový vzdělávací program obou zemí je rozdílný v několika bodech. Největším rozdílem je aktuálnost těchto dokumentů, kdy polský vzdělávací program často zmiňuje online prostor a bezpečnost v kybernetickém světě. Zajímavý je také obsah obou dokumentů, kdy český rámcový vzdělávací program dává větší volnost učiteli u probírané látky u *výchovy k občanství*. Jak jsem zmiňoval v textu své bakalářské práce, v obou přístupech vidím jisté klady i zápory.

Z celkové komparace těchto předmětů jsem nenabyl dojmu, že by školský systém, rámcové vzdělávací programy, učebnice či kterékoliv jiné věci spojené s výukou *výchovy k občanství, výchovy ke zdraví a vědy o společnosti* na základních školách podléhaly vlivu politickému či ideologickému. Rozdíly jsou zde patrné, ale domnívám se, že všechny odlišnosti jsou racionální s ohledem na systém obou zemí, které byly výše komparovány, a na historický vývoj obou zemí.

Seznam literatury a zdrojů

BONIEK, Barbara a KRUCZYŃSKI, Andrzej. *Edukacja dla bezpieczeństwa*. 3. Gdyně: OPERON Sp., 2023. ISBN 978-83-8197-362-5.

CENTRALNA KOMISJA EGZAMINACYJNA. *O egzaminie*. Online. 2023. Dostupné z: <https://cke.gov.pl/egzamin-osmoklasisty/o-egzaminie/>. [cit. 2024-02-29].

Jak projít změnou u vás ve škole? Online. Revize RVP edu.cz. 2024. Dostupné z: <https://revize.edu.cz/jak-projit-zmenou>.

ČAPEK, Robert; BANDOROVÁ, Stanislava; BASTLOVÁ, Michaela; NOGOVÁ, Hana; HYNER, Marek et al. *Občanka 6: chytrý občan : metoda otevřené didaktiky : učebnice výchovy k občanství pro 6. ročník*. Praha: Taktik, 2022. ISBN 978-80-7563-312-5.

Česká školní inspekce. *Tematická zpráva. Občanské vzdělávání v základních a středních školách*. Praha, 2016. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/125606/120379604.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Česká školní inspekce. Výběrové zjištění výsledků žáků na úrovni 5. a 9. ročníků základních škol ve školním roce 2016/2017. Online. 2017. Dostupné z: <https://www.csicr.cz/getattachment/17f8e265-b04f-4459-a106-3aecbf735ca0/Vyberove-zjistovani-vysledku-zaku-na-urovni-5-a-9-rocniku-ZS-zaverecna-zprava.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION. *National education systems - Poland*. Online. Eurydice. 2024. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/poland/overview>.

EUROPEAN COMMISSION. *Kształcenie w szkołach podstawowych*. Online. Eurydice. 2024. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/ksztalcenie-w-szkolach-podstawowych>.

Geneza praw człowieka. Online. eSzkoła. Dostupné z: <https://eszkola.pl/wos/prawa-czlowieka-6426.html>.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 6: pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-397-9.

Jak zachránit občanku po malé revizi RVP. Online. Odpovědné občanství. 2022. Dostupné z: <https://odpovedneobcanstvi.cz/2021/10/18/jak-zachranit-obcanku-po-male-revizi-rvp/>.

Jednotná přijímací zkouška. Online. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. 2024. Dostupné z: <https://prijimacky.ceremat.cz/menu/jednotna-prijimaci-zkouska>.

KARWOWSKI-BIAŁEK, Joanna. *Dzisiaj i jutro*. 2. vyd. Varšava: Nowa era, 2022. ISBN 978-83-267-4195-1.

KOVAŘÍKOVÁ, Miroslava a MARÁDOVÁ, Eva. *Didaktika výchovy ke zdraví a bezpečí v kontextu kurikulární reformy a učitelského vzdělávání*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-142-5.

KRZESICKI, Piotra; KURA, Piotra a POREBA, Małgorzata. *WIEDZA o społeczeństwie*. 3. vyd. Varšava: WSIP Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2018. ISBN 978-83-021-7521-3.

Kształcenie w szkołach podstawowych. Online. Komisja Europejska. 2024. Dostupné z: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/pl/national-education-systems/poland/ksztalcenie-w-szkolach-podstawowych>.

LUNEROVÁ, Jitka; ŠTĚRBA, Radim a SVOBODOVÁ, Monika. *Výchova k občanství 8: učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV*. 8. aktualizované vydání. Duhová řada. Brno: Nová škola, 2021. ISBN 978-807600-308-8.

MALINSKÁ, Anna; LAICMANOVÁ, Antonie; ILLOVÁ, Markéta a BINKOVÁ, Adriena. *Hravá občanská výchova 9: pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia : v souladu s RVP*. Praha: Taktik, 2017-. ISBN 978-80-7563-049-0.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Hlavní směry revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání - Materiál k projednání bez rozpravy*. Praha, 2023. Dostupné online: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/iii-hlavni-smery-revize-rvp-zv-po-vpr-final-230111.pdf>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha, 2023. Dostupné online: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Hlavní směry revize Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání - Materiál k projednání bez rozpravy*. Praha, 2023. Dostupné online: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/iii-hlavni-smery-revize-rvp-zv-po-vpr-final-230111.pdf>.

KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ 2 kwietnia 1997r.

Listina základních práv a svobod. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

Ministerstwo Edukacji Narodowej. Podstawa programowa dla szkół podstawowych. Warszawa, 2016. Dostupné online: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170000356/O/D20170356.pdf>.

Plan lekcji 4b. Online. Szkoła Podstawowa nr 150 w Warszawie im. Walerego Wróblewskiego. 2024. Dostupné z: https://zs46bemowo.szkolnastrona.pl/plan_lekcji.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-49-4. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:126c3380-7b5f-11e7-aab4-005056827e52>

Przedmioty. Online. Portal gov.pl. 2020. Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/przedmioty7>.

PŘEHLED ÚPRAV RVP ZV OD ROKU 2004 DO SOUČASNOSTI. Online. Národní ústav pro vzdělávání. 2021. Dostupné z: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/prehled-uprav-rvp-zv-1.htmla>.

SEJM. Dz.U. 2017 poz. 356. Online. ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych. 2017. Dostupné z: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20170000356>.

SŁOMA, Jarosław. *Żyję i działam bezpiecznie*. Varšava: Nowa Era Sp., 2021. ISBN 978-83-267-4098-5.

SZELIGOWSKI, MARCIN. *Ranking podręczników szkolnych. Wiemy, które kupowane są najczęściej*. Online. Bizblog. 2020. Dostupné z: <https://bizblog.spidersweb.pl/nielsen-sprzedaz-podrecznikow-szkolnych>.

Tematická zpráva: *Vzdělávání v bezpečnostních tématech*. Online. ČŠI. 2016. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematické%20zprávy/2016_TZ_vzdelavani_v_bezpecnostnich_tematech.pdf.

Učební plán ŠVP ZŠ Jižní IV. Online. Základní škola Jižní IV. 2024. Dostupné z: https://zsjizni.cz/pdf/uc_plan_2.pdf.

Učivo a to, co zkouší CERMAT u přijímacích zkoušek, se překrývá jen částečně. Ničí to výuku, říká expert. Online. iRozhlas. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/prijimaci-zkousky-na-stredni-skoly-ceremat_2304042024_ara.

URBAN, Michal a KRUPOVÁ, Tereza. *Občanská výchova 8: pro základní školy a víceletá gymnázia : [nová generace]*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-899-8.

URBAN, Michal; FRIEDEL, Tomáš; KROUPOVÁ, Tereza; JANOŠKOVÁ, Dagmar a ONDRÁČKOVÁ, Monika. *Občanská výchova 8 příručka pro učitele*. Plzeň: Fraus, 2013. ISBN 978-80-7238-900-1.

Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů ČR 1993*

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 8. ročník*. 3. vyd. Učebnice pro základní školy. Praha: SPL - Práce, 1999. ISBN 80-86287-12-2.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 9. ročník*. Upr. 3. vyd. Ilustroval Karel BENETKA. Učebnice pro základní školy (Albra). Úvaly: Albra, 2007. ISBN 978-80-7361-041-8.

Wiedza o Społeczeństwie (październik 2020 r.). Online. Portal gov.pl. 2020. Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/wiedza-o-spoleczenstwie-pazdziernik-2020-r2>.

Wychowanie do życia w rodzinie – czy popularny WDŻ dalej wzbudza kontrowersje? Online. Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego. 2022. Dostupné z: <https://studia-pedagogiczne.pl/aktualnosci/wychowanie-do-zycia-w-rodzinie-czy-popularny-wdz-dalej-wzbudza-kontrowersje/>.

Začalo veřejné připomínkování Hlavních směrů revize RVP ZV. Online. Národní pedagogický institut. 2022. Dostupné z: <https://www.npi.cz/aktuality/5880-pripominkovani-hlavnich-smeru-revize-rvp-zv>.

Základní vzdělávání. Online. Portál občana. 2020. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/informace/zakladni-vzdelavani-INF-94>.

Závěrečné práce - pokyny pro žáky. Online. Základní škola a mateřská škola Brno, Kotlářská 4. 2023. Dostupné z: <https://cdn.digilabs.cz/zs-kotlarska/files/rgxoelzk4ous02r.pdf>.

Zdalne lekcje, Szkoły podstawowe, klasa 8. Online. Portal Gov.pl. 2021. Dostupné z: <https://www.gov.pl/web/zdalnelekcje/klasa-21>. [cit. 2024-03-13].

Přílohy

Příloha č. 1

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Učebnice Dnes i zítra od Joanny Karwowski-Bialek

<i>Dnes i zítra – Joanna Karwowski-Bialek</i>		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2	2	4
Celkem 8/10		

Tabulka č.2 Žiji a jednám bezpečně od Jaroslawa Słomy

<i>Žiji a jednám bezpečně – Jaroslaw Słoma</i>		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2,5	2	5
Celkem 9,5/10		

Tabulka č. 3 Občanská výchova 6 a Občanská výchova 8 od Dagmar Janoškové a kol. a Michala Urbana a kol.

<i>Občanská výchova 6 a Občanská výchova 8 od Dagmar Janoškové a kol. a Michala Urbana a kol.</i>		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
1,5	2	3,5
Celkem 7/10		

Tabulka č. 4 Občanka 6 a Občanka 8 od Roberta Čapka

<i>Občanka 6 a Občanka 8 od Roberta Čapka</i>		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2	2,5	4,5
Celkem 9/10		

Tabulka č. 5 Občanská výchova pro 8. ročník a Občanská výchova pro 9. ročník od Milana Valenty

<i>Občanská výchova pro 8. ročník a Občanská výchova pro 9. ročník od Milana Valenty</i>		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
0	2	2,5
Celkem 4,5/10		

Tabulka č. 6 Výchova k občanství 8 a Výchova k občanství 9

<i>Výchova k občanství 8 a Výchova k občanství 9 od Jitky Lunerové</i>		
Subjektivní hodnocení (1-5)		Objektivní hodnocení (1-5)
Grafické zpracování	Textová část učebnice	Funkce podle D. D. Zujeva
2	2	4
Celkem 8/10		